

INHOUD

1. afbakening en Identificatie	4
2. Historische nota.....	10
2.1 Inleiding: vroege bouwgeschiedenis	10
2.2 Uitbreidingen en Restauraties	11
2.3 Archeologie.....	14
2.4 De Sint-Martinuskerk en de Mission Dhuicque tijdens de eerste wereldoorlog.....	15
2.5 Recente restauratiecampagne gestart in 1998	17
3. Inventaris van de erfgoedelementen – huidige toestand.....	19
3.1 Algemene beschrijving – bouwkundige erfgoedelementen.....	19
3.2 Beschrijving erfgoedelementen en vaste interieurelementen.....	27
3.2.1 Vloeren.....	27
3.2.2 Kleurstelling van de kerk	27
3.2.3 Glas-in-loodramen.....	28
3.2.4 Interieurelementen	31
3.2.4.1 Portaal - doksaal	31
3.2.4.2 Middenschip	31
3.2.4.3 Koor.....	32
3.2.4.4 Noordelijk nevenkoor	33
3.2.4.5 Zuidelijk nevenkoor	34
3.2.4.6 Noordtransept	36
3.2.4.7 Zuidtransept	37
3.2.4.8 Noordelijke zijbeuk	39
3.2.4.9 Zuidelijke zijbeuk.....	40
3.2.4.10 Toren	41
3.3 Beschrijving cultuurgooederen	42
3.3.1 Middenschip	42
3.3.2 Viering	42
3.3.3 Hoogkoor	43
3.3.4 Noordtransept.....	44
3.3.5 Zuidelijke zijbeuk	45
3.3.6 Zijbeuken en transepten	45
3.4 Diagnosenota	48
3.4.1 Metselwerk	48
3.4.1.1 Toren.....	48
3.4.1.2 Kerkgebouw	48

3.4.2 Gevelsluitingen	50
3.4.2.1 Spitsboogvensters.....	50
3.4.2.2 Houten schrijnwerk.....	50
3.4.3 Timmerwerken en kapconstructies.....	50
3.4.4 Dakbedekkingen	51
3.4.5 interieurafwerkingen	51
3.4.5.1 Vloeren.....	51
3.4.5.2 Houten gewelven	51
3.4.5.3 Wandafwerkingen.....	51
3.4.6 Interieurelementen	51
3.4.6.1 Portaal - doksaal	51
3.4.6.2 Middenschip	51
3.4.6.3 Koor	52
3.4.6.4 Noordelijk nevenkoor	52
3.4.6.5 Zuidelijk nevenkoor	53
3.4.6.6 Noordtransept	53
3.4.6.7 Zuidtransept	53
3.4.6.8 Noordelijke zijbeuk	53
3.4.6.9 Zuidelijke zijbeuk.....	54
3.4.9.10 Toren	54
3.4.7 Cultuurgoederen.....	54
3.4.7.1 Middenschip	54
3.4.7.2 Viering	54
3.4.7.3 Hoogkoor	54
3.4.7.4 Noordtransept	55
3.4.7.5 Zuidelijke zijbeuk.....	55
3.4.7.6 Zijbeuken en transepten.....	56
3.4.8 Veermuizenproblematiek	56
4. Beschrijving van de erfgoedwaarden	58
5. Visie op het beheer van de Sint-Martinuskerk.....	61
5.1 Beheersdoelstellingen.....	61
5.2 Nevendoelstellingen.....	61
6. Opsomming van de werkzaamheden.....	62
6.1. Instandhoudingswerken	62
6.2. Volgende restauratiefasen van het lopende dossier	62
6.3. Restauratie van de vaste interieurelementen.....	63
6.4. Restauratie van de cultuurgoederen.....	64
6.5. Onderhoud van de erfgoedwaarden	65
7. Opvolging	66

7.1 Opvolging voor de aanvang van de restauratie.....	66
7.2 Opvolging van de restauratie	66
7.3 Evaluatie en onderhoud: wederkerende maatregelen.....	66
8. Overzicht van de bijlagen	67

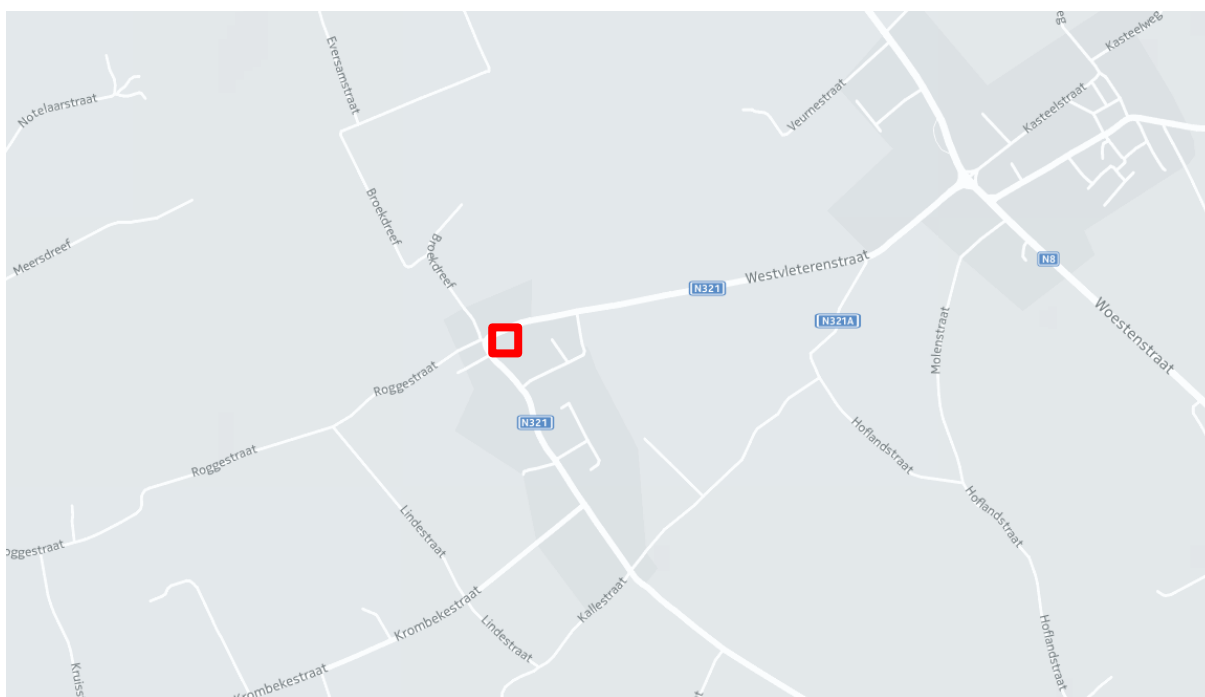
1. AFBAKENING EN IDENTIFICATIE

Dit beheersplan wordt opgemaakt voor de Sint-Martinuskerk in Westvleteren. De kerk ligt centraal in het dorp, in de bocht van de N321, tussen Westvleterendorp en de Westvleterenstraat. De kerk is georiënteerd.

De kerk is beschermd als monument sinds 1939 (Koninklijk Besluit 0031 op 20/02/1939). De kerk is bij Onroerend Erfgoed geïnventariseerd onder id. nummer 31612. De afbakening van de bescherming valt samen met de gebouwoppervlakte van de kerk.

Kadastrale gegevens : gemeente Vleteren, kadastrale afdeling Vleteren 2de afdeling/Westvleteren, kadastrale sectie A, perceel 0140/00A000).

Doel van het beheersplan is in 1998 aangevatte kerkrestauratie verder te zetten en af te werken.

Situering van de Sint Martinuskerk in Westvleteren

Ferrariskaart circa 1777, Koninklijke Bibliotheek Brussel

Ferrariskaart 1764-1771, Albertina Wenen

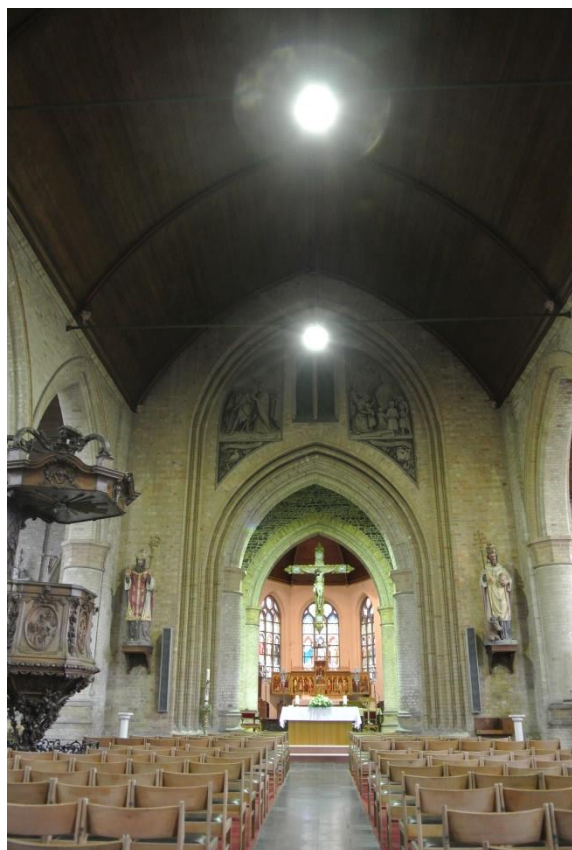

Atlas van Buurtwegen, 1841. Met dit plan valt duidelijk op te maken dat de huidige N321 pas later – en rond de kerk – werd aangelegd.

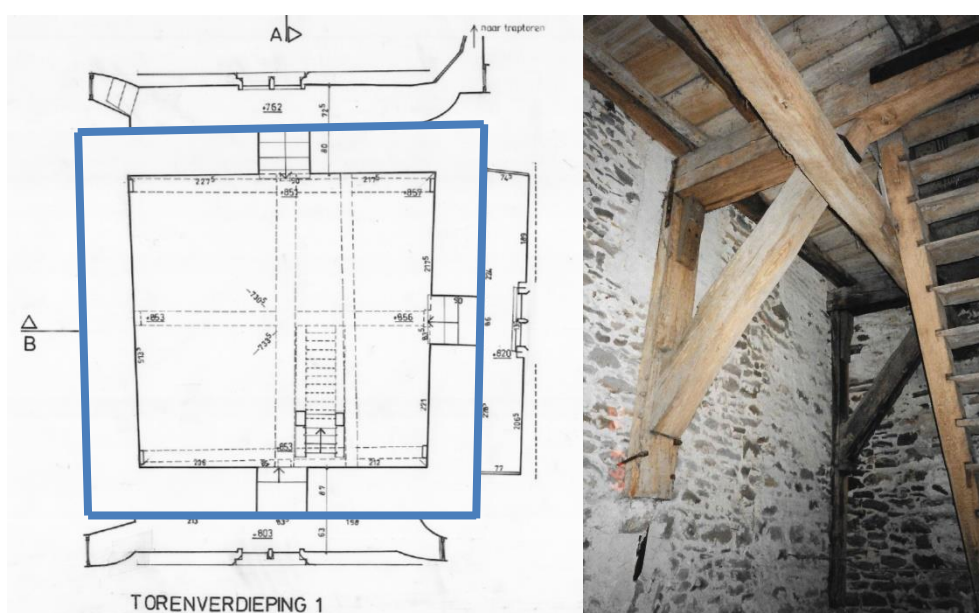
De Sint-Martinuskerk is een georiënteerde parochiekerk die midden in het dorp ligt en omringd wordt door een kerkhof. De gevels zijn opgetrokken uit gele baksteen. De volledige plintzone rondom de kerk is opgebouwd uit Limonietzandsteen (ijzerhoudende zandsteen). Dit zelfde materiaal is eveneens gebruikt als bouw materiaal voor westgevel van het middenschip en voor de uitwerking van decoratieve panelen in de gevelvlakken van de polygonale koorsluiting.

2. HISTORISCHE NOTA

2.1 INLEIDING: VROEGE BOUWGESCHIEDENIS

Op basis van bouwarcheologisch onderzoek kon worden bevestigd dat de parochiekerk Sint-Martinus in Westvleteren oorspronkelijk een in Romaanse stijl gebouwde eenbeukige kruiskerk met vierzijdige kruisingtoren was, opgebouwd uit ijzerzandsteen¹.

Zo is het opgaande ijzerzandsteenmetselwerk van de oorspronkelijke vieringtoren bewaard tot in de eerste torenverdieping, weliswaar achter later gebouwde baksteenparementen. Op de eerste verdieping mat de toren binnenwerks 5,10 x 4,90 m en de muren waren 80 cm dik. In elk van de vier wanden zat centraal een opening die leidde naar de vier zolders; middenschip, koor, transept noord en transept zuid. Dit doet vermoeden dat de kerk oorspronkelijk vlakke zolderingen had. Restanten van voormalige blindnissen in de westgevel van het middenschip doet vermoeden dat deze de westgevel was van de Romaanse kerk. In voorkomend geval was het middenschip 19 m lang. Over de zijbeuken en het koor is niets geweten.

links : grondplan van de eerste torenverdieping; in blauwe omtrek het torengedeelte in ijzerzandsteen. Drie van de vier doorgangen naar de voormalige kerkzolders zijn bewaard. De ruimten rond de Romaanse toren zijn smalle doorgangen achter een later gemetseld baksteenparement. De vensters in deze wanden geven uit in de kerk.

rechts : gezicht in de eerste torenverdieping

¹ L. Devliegheer, De romaanse kerk van Westvleteren, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, jaar 1957, blzn. 64-66.

2.2 UITBREIDINGEN EN RESTAURATIES

De Sint-Martinuskerk is getekend door verschillende (herop)bouwcampagnes en restauraties. Pas vanaf de negentiende eeuw zijn deze gedocumenteerd. Uit het onderzoek zijn minstens de vermelding van de volgende bouw- en restauratiecampagnes gekend:

- 17de E Gedeeltelijke heropbouw van de kerk tijdens de vroege 17de eeuw. Deze werken worden als omvangrijk geduid en zouden op initiatief van pastoor Mathieu Raymaeker (1626-1639) zijn uitgevoerd².

- 1846-47 Restauraties aan het torenmetselwerk in de kerkruimte³ en het verstevigen van de moerpilaren, die tot voor deze restauratie nog banken voor de leden van de kerkfabriek herbergden⁴. De houten moerbalken worden vervangen door ijzeren trekkers. Bouw van de traptoren in de oostelijke hoek van het noordtransept, ter vervanging van een open trap in het zuidtransept⁵. Tevens (in de meeste literatuur vermeld als "later") krijgt de kerk een gepleisterde bekleding.⁶ Misschien gebeurde dit pas in 1853; zie hierna.

- 1853 Het tot dan toe zichtbaar gebleven houten tonggewelf wordt geplafonneerd.⁷

- 1854 Opvulling van de crypte⁸ en bouw van een nieuwe sacristie. We veronderstellen dat deze crypte tot voor deze opvulling nog in gebruik was.⁹
Nieuwe bevoering in de kerk.¹⁰

- 1863 Bekleding in (natuur?)steen van de pijlerbasissen, beschildering van een houten gewelf, verplaatsing van het grafmonument van Jan de Baenst in het zuidkoor, en

2 F.V. (Vandeputte), West-Vleteren, in: Annales de la Société d'Emulation, tome V, 2me série, 1847, blz. 230.

3 ibidem, blz. 230 en 233.

4 L. Dendooven, "Dit is West-Vlaanderen" deel III blz. 2090

⁵ anoniem, *Sint-Martinus – Westvleteren. Kerk van de maand. November 1992*, blz. 2.

6 ibidem, blz. 2090

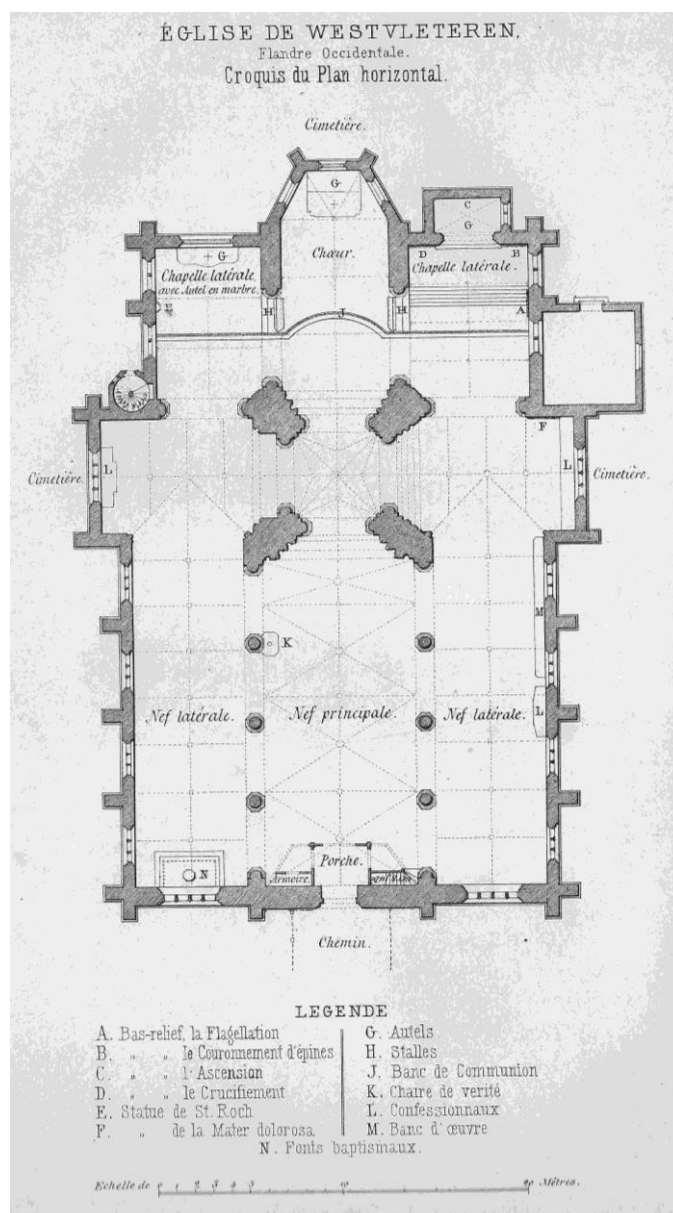
7 L. Dendooven, "Dit is West-Vlaanderen" deel III p. 2090

8 O. Vandeputte (red.), Gids voor Vlaanderen. Toeristische en culturele gids van de Vlaamse gemeenten, Antwerpen en Tielt, 1995, blz. 1137. Jaarvermelding zonder verdere gegevens in Bouwen door ..., blz. 446.

9 F.V. (Vandeputte), West-Vleteren, in : Annales de la Société d'Emulation, tome V, 2me série, 1847, blz. 233.

10 L. Dendooven, "Dit is West-Vlaanderen" deel III blz. 2090

verbouwing van het monument tot altaar met tafel boven een sculptuur van het Heilig Graf, tenslotte restauratie van de drie overige monumentale kruiswegstaties.¹¹

Opmetingstekening van de kerk in 1867

Bron : *Annales de la Société d'Emulation*, troisième série tome 2me, 1867, blz. 96

1897-1902 Volledige kerkrestauratie onder leiding van de Kortrijkse architect Jules Carette, met onder meer de bekleding van de bepleisterde gewelven met een spitsboogvormige plankenbetimmering en heropbouw van de sacristie.¹² Mogelijks wordt de kerk tijdens deze restauratiefase ontleisterd.

Het barokke altaar uit 1759 wordt verwijderd, net als de lambrisering in de koorsluiting.¹³ De vensters in de koorsluiting worden opnieuw opengemaakt, c.q. in op hun oorspronkelijke afmetingen hersteld, en brandglasramen worden geplaatst (deze laatste worden voor de eerste maal beschreven in de kerkinventaris die werd opgesteld in 1933).

¹¹ W. H. J. Weale, *Mélanges et Nouvelles*, Vandalisme, in: Le Beffroi, Brugge, 1863, p.195.

¹² De plannen op schaal 1 cm per m zijn bewaard in het archief van de Kerkfabriek.

¹³ L. Dendooven, "Dit is West-Vlaanderen" deel III p. 2090.

- Het is waarschijnlijk tijdens deze restauratiefase dat er voorzet baksteenwanden over een hoogte van ongeveer 3 meter aan de kerkbinnenzijde worden opgetrokken.¹⁴
- ? Verplaatsing van het Sint-Rochusbeeld van het noordelijke zijkoor naar de zuidwestelijke vieringpijler.¹⁵
- ? 20ste E Uitbreiding van de sacristie aan oostzijde. Deze uitbreiding heeft een vlakke dakbedekking.
- 1971 Algemene restauratie, onder leiding van de Kortrijkse architect P. Pauwels uitgevoerd door het aannemersbedrijf Richet uit Kemmel¹⁶. De glas-in-loodramen worden verwijderd en neogotische muurschilderingen in de zijwanden van het hoogkoor worden overschilderd.¹⁷ Een centraal verwarmingssysteem op warme lucht wordt ingebouwd.
- 1997 Het reliëf De Geseling van Jezus & Jezus in Hof van Olijven (9)¹⁸ dreigde los te komen. De verankering van het monument werd hersteld en versterkt. Uitvoering door Urbain Heirbaut uit Gent.

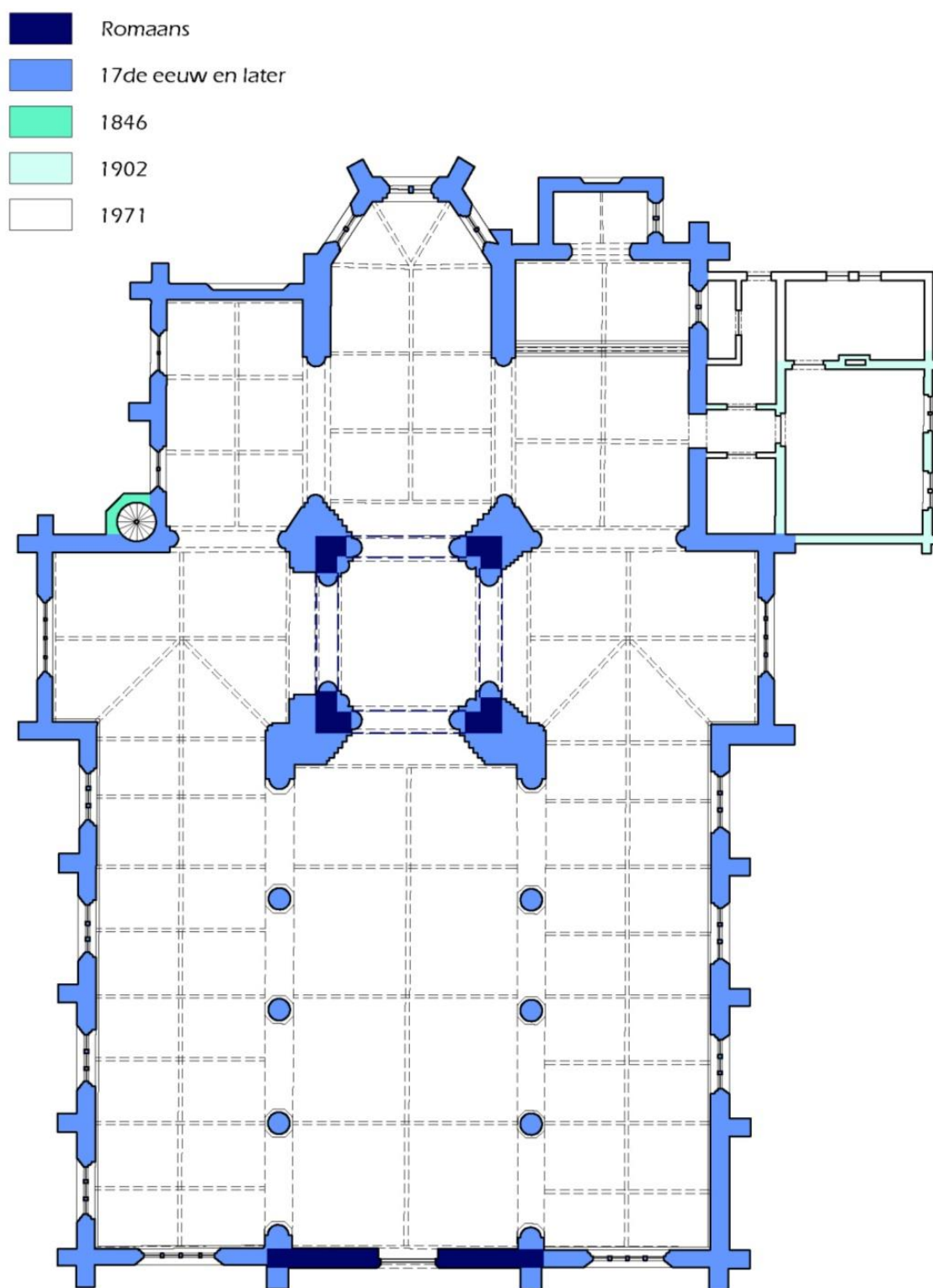
¹⁴ Deze voorzetwanden zijn reeds zichtbaar op de foto's van de Mission Dhuicque.

¹⁵ Dit gebeurde in elk geval vóór 1918 want het beeld is op de pijler gefotografeerd door Dhuicque

¹⁶ Het volledige bouwdoossier is bewaard in het archief van de Kerkfabriek.

¹⁷ Vooronderzoeksrapport glas-in-loodramen Sint Martinuskerk Westvleteren.

¹⁸ Inventarisnummer van het beschouwde erfgoedelement in deze beheersnota.

2.3 ARCHEOLOGIE

Het lijkt er op dat de ondergrond onder de kerk weinig verstoord werd. Slechts in een gedeelte van het zuidtransept is een vloerkanaal met vloerrooster van de vloerverwarming ingegraven. Deze werken hebben slechts beperkte invloed gehad op de ondergrond, zowel in diepte als in omvang.

vloerrooster in het zuidelijke transept

De kerkvloeren werden tijdens de 19de eeuw vervangen. We veronderstellen dat hierbij nauwelijks in de ondergrond van de kerk werd ingegrepen. We beschouwen de ondergrond in afwachting van verder onderzoek dan ook als archeologisch waardevol, omwille van :

- de verwachte aanwezigheid van funderingsrestanten van oudere bouwfases van de kerk
- de verwachte aanwezigheid van begraafplaatsen onder de kerkvloer.

2.4 DE SAINT-MARTINUSKERK EN DE MISSION DHUICQUE TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Het interieur werd tijdens de Eerste Wereldoorlog onderzocht door de zogenaamde 'mission Dhuicque', voluit de in 1915 opgerichte 'Mission permanente du Ministère des Sciences et des Arts', onder leiding van architect Eugène Dhuicque. Deze had als bedoeling om waardevol erfgoed in het niet bezette landsdeel te redden, maatregelen te treffen om resten van vernielde monumenten te vrijwaren en in geval van herovering van bezet gebied onmiddellijk de goede bewaring van de kunstvoorwerpen te garanderen. Voor de Sint-Martinuskerk heeft de mission Dhuicque haar werkzaamheden aangevat tijdens de zomer van 1917 : "Dans le secteur sud, la jolie église de Westvleteren est vidée des merveilles qu'elle contient: une chaire de vérité, chef d'oeuvre de sculpture; des grands autels; des monuments funéraires; des boiseries".¹⁹

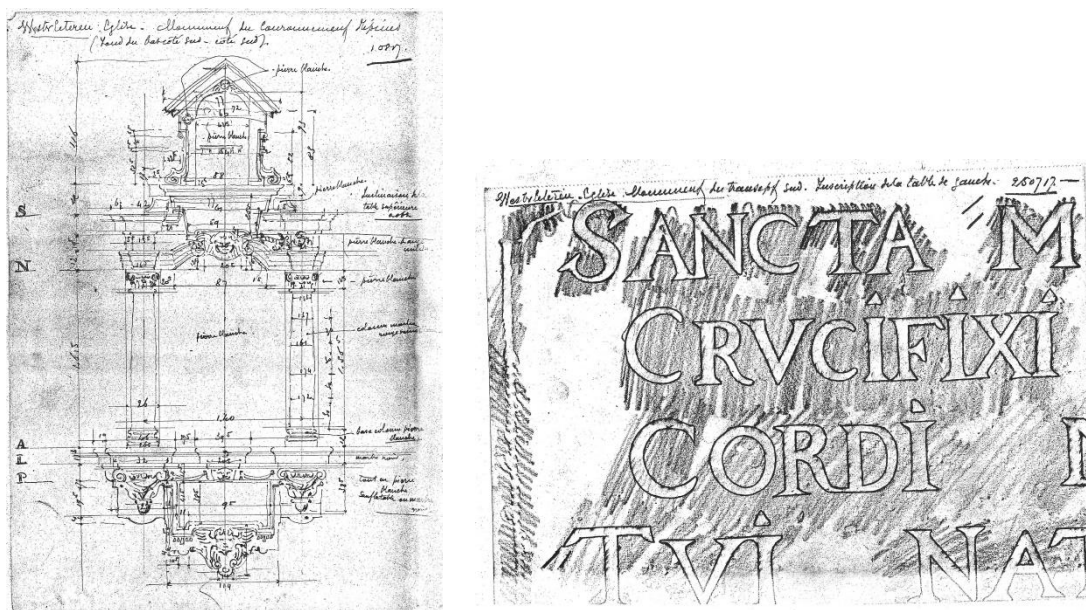
Van de mission Dhuicque zijn over de kerk enkele documenten bewaard. Deze bestaan uit montageplannen (3 stuks) met betrekking tot (1) de preekstoel, (2) het Sint-Rochusbeeld de biechtstoelen en de communiebank en ten slotte (3) het altaar H.-Familie en een grafmonument, plannen met natekeningen van opschriften in de kerk (5 stuks), en originele foto's van de kerk en haar inboedel²⁰. Aansluitend zijn in het archief van Onroerend Erfgoed fotokopies van een aantal opmetingsschetsen bewaard. Al deze schetsen zijn gedateerd tussen 16 juli 1917 en 3 augustus 1917. Aangezien de uitgetekende plannen van de hand van Marc Dhuicque zijn, wordt verondersteld dat de opmetingen eveneens van zijn hand zijn.

De preekstoel, het Sint-Rochusbeeld, de biechtstoelen, het altaar H.-Familie, het grafmonument van Jan de Baenst en de meegaande kruiswegtaferelen werden na opmeting gedemonteerd en op een tot op vandaag onbekende plek in veiligheid gebracht²¹. De stukken werden nadien, tussen 1919 en 1924, op hun oorspronkelijke locatie teruggeplaatst.

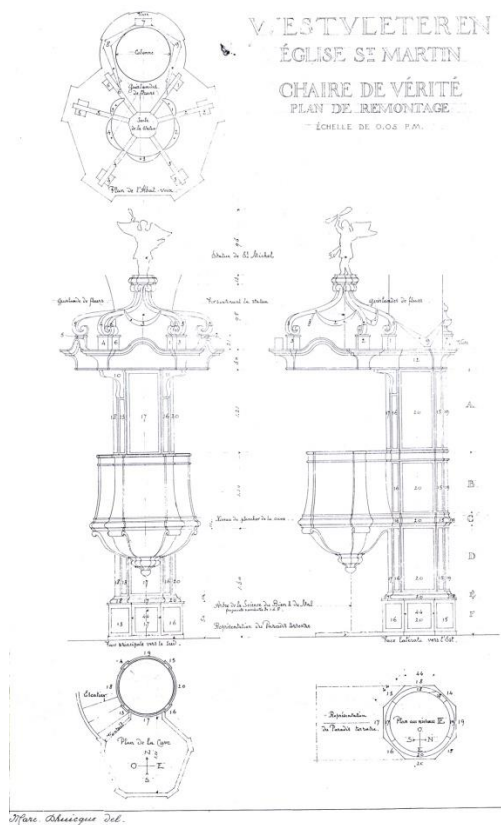
¹⁹ L. Devliegher & L. Schepens, Front 14/18, Tielt, 1968, blz. 49. Het verslag van de Mission dHuicque, opgemaakt door Eugène Dhuicque, wordt er integraal weergegeven blzn. 46-49.

²⁰ In de fototheek van het KIK worden 19 fotografische opnamen van de kerk van Westvleteren door Dhuicque bewaard. Het gaat om de reeks foto's met clichénummers E045326 tot en met E045344.

²¹ Oorspronkelijk werden de gedemonteerde stukken naar Parijs verhuisd. Vrij snel wordt de abdij van Valloires (vallei van de Somme) als depot herbestemd. Op het einde van de oorlog worden minder verafgelegen veilige opslagplaatsen ingericht; zie

twee opmetingsschetsen van de Mission Dhucque (Archief Onroerend Erfgoed)
links het grafmonument van Jan de Baenst, rechts een tekstgedeelte van de Mater Dolorosa

Montagetekening van de preekstoel door de Mission dHuicque, afdruk archief Kerkfabriek

het verslag van Eugène Dhucque in : Front 14/18, blzn. 46-49. Over deze laatste opslagplaatsen hebben we tot nader order geen verdere gegevens.

2.5 RECENTE RESTAURATIECAMPAGNE GESTART IN 1998

In 1998 werden een nieuwe restauratiecampagne opgestart. Intussen zijn van deze werken drie fasen volbracht. Bij de voorbereiding van het dossier bleek dat de beperkte financiële middelen van de gemeente Vleteren mogelijks tot problemen konden leiden. Daarom werd in overleg afgesproken dat:

- het totaalbedrag van elk gefaseerd in te dienen restauratiedossier beperkt zou blijven tot een som waarbij het aandeel van de gemeente (dus aandeel gemeente en Kerkbestuur, dus 10%+10% van de kosten) geplafonneerd zou worden op 1 miljoen BEF of 25.000€; een dossierfase kon dus maar 5 miljoen BEF of 125.000€ bedragen
- er zeker geen bouwkundige werken zouden worden uitgevoerd tijdens de reeds eerder afgesproken restauratie van het beschermde Ureel orgel in de kerk²².

De **eerste restauratiefase** betrof de restauratie van de vieringtoren, de westgevel van de sacristie en bouwkundige werken voor terugplaatsing van de oorspronkelijke neogotische glas-in-loodramen in de asvensters van het hoogkoor. De vieringtoren werd curatief behandeld tegen houtworm en waar nodig werd het constructiehout in de toren vervangen. Ten gevolg van hun erbarmelijke staat werden balken en korbeelstellen vervangen in twee torenverdiepingen. De zwaar aangetaste en verbouwde eikenhouten klokstoel werd vervangen door een nieuwe, eveneens uit eikenhout. Tevens werden de klokken hersteld en opgehangen aan nieuwe stalen bruggen en werden de wijzerplaten van het torenuurwerk vervangen. Deze werken werden openbaar aanbesteed in september 2002 en opgeleverd in mei 2003.

Tijdens de uitvoering van de werken werd begin 2003 vastgesteld dat een noodherstelling aan de voet van de torenspits dringend en noodzakelijk was. De dramatische toestand van de houtconstructies op deze plaats kon pas worden vastgesteld na ontmanteling van vloer- en plafondbekleding ter voorbereiding van een voorziene, beperkte, herstelling aan de voet van de spits. Deze onvoorziene werken werden als bijwerk gesubsidieerd uitgevoerd tijdens het voorjaar van 2003.

De **tweede restauratiefase** omvatte het restaureren en herplaatsen van de glas-in-loodramen in de drie vensters van het hoogkoor. Tijdens het vooronderzoek bij de opmaak van de diagnosesnota werden een aantal glasramen door de ontwerper teruggevonden op de zolder boven de sacristie. Deze panelen werden met goedkeuring van het Kerkbestuur onderzocht in de afdeling Conservatie & Restauratie Glaskunst van de Artesis Hogeschool Antwerpen. Het bleken de glasramen te zijn die bij de kerkrestauratie in 1971 waren uitgehaald. Na studie en inventarisatie werden de glasramen in aangepaste kisten verpakt en terug naar Westvleteren gebracht. De panelen van het centrale asvenster, drie lancetten groot, werden vervolgens in 2001 als afstudeerproject gerestaureerd door twee studentes van de opleiding. Beslist werd om de panelen van de aanliggende koorvensters als fase 2 van de kerkrestauratie te laten restaureren en herplaatsen, samen met de herplaatsing van het gerestaureerde asvenster. Deze werken werden aanbesteed in september 2002 en opgeleverd in mei 2003.

In een recenter uitgevoerde **derde restauratiefase** werden ten slotte de daken goten lokaal gerestaureerd. De werken bestonden hoofdzakelijk uit het vervangen van de goten, die in 1971 onoordeelkundig gedetailleerd waren geweest. Hierbij werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om in 1971 achtergelaten puin en afval uit de voeten van de kerkdaken te laten uithalen. Aansluitend werden de daken bereikbaar gemaakt door de plaatsing van ladder- en klimhaken en werden beperkte werken uitgevoerd aan de sacristie. Deze werken werden aanbesteed in februari 2013 en opgeleverd in november 2014.

Tijdens de uitvoering van deze werken diende eveneens een bijwerk te worden uitgevoerd. Bij de vervanging van de gootbodems in de zuidelijke zijbeuk bleek dat het gewicht van de dakbedekking

²² Deze restauratie was reeds midden de jaren 1990 besteld bij de orgelontwerper Jos Braeckmans uit Vorselaar. De werken zouden pas in 2009-2010 worden uitgevoerd, maar de lokale gemeenschap bleef hierover in het ongewisse tot aan de aanvang van de werken. Dit verplichtte ons om restauratiedossiers in te houden totdat duidelijkheid was verkregen over de timing van de uitvoering van de restauratie van dit orgel.

het gevelmetselwerk boven de twee westelijke kerkvensters naar buiten aan drukken was en dat dit laatste elk moment dreigde in te storten. De stabiliteit van de dakconstructie werd aangepast en het weggedrukte metselwerk heruitgevoerd.

Volgende toekomstige restauratiefasen worden voorzien:

- restauratie van de preekstoel
- het herplaatsen van in 1971 weggenomen figuratieve brandglasramen
- technische uitrustingen verwarming en elektriciteit
- binnenaafwerkingen
- restauratie van bepaalde stukken van de inventaris.

3. INVENTARIS VAN DE ERFGOEDELEMENTEN – HUIDIGE TOESTAND

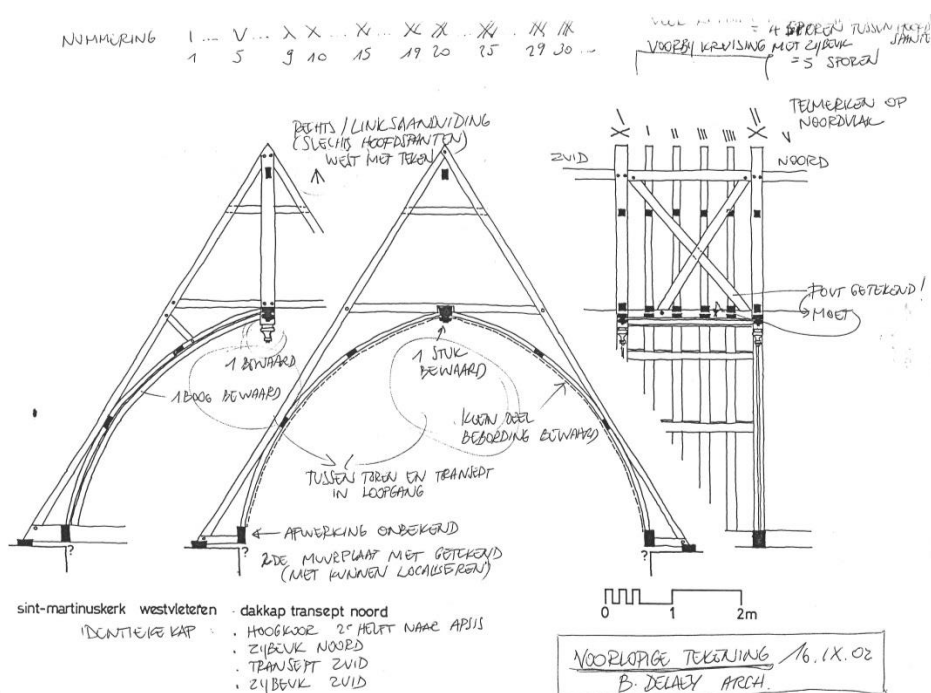
3.1 ALGEMENE BESCHRIJVING – BOUWKUNDIGE ERFGOEDELEMENTEN

Het gebouw is een laatgotische driebeukige hallenkerk, uitgebouwd rond een in oorsprong romaanse éénbeukige kruiskerk met vierzijdige vieringtoren. De kerk werd gedeeltelijk herbouwd en gerestaureerd tijdens de 17de en 18de eeuw. Het gebouw is hoofdzakelijk opgetrokken in geel baksteenmetselwerk. Tot de als romaans te duiden kerkgedeelten behoren de in ijzerzandsteen gebouwde westgevel van het middenschip en het in hetzelfde bouw materiaal opgetrokken onderste torengedeelte (in de kerkruimte bekleed met baksteenmetselwerk).

Alle **gevelschrijnwerk** is uit hout. Op de begane grond bestaat het uit de diverse deuren die toegang geven tot het kerkgebouw, de toren en de sacristie. Het overige schrijnwerk beperkt zich tot de vensters en luiken in de toren en de vensters van de sacristie.

De **dakbedekkingen** van kerk, toren en sacristie zijn uitgevoerd in natuurleien. Tijdens de restauratiefase van 2013 werden ladderhaken in de leien dakbedekking van de kerk geplaatst. Een uitbreiding van de sacristie is afgewerkt met een vlakke dakbedekking. Deze werd tijdens de zelfde restauratiefase heruitgevoerd.

De **dakconstructies** bestaan uit eikenhouten sporenkappen die in de kerk afgewerkt zijn als spitsboogvormige tongewelven, gebouwd in het dakvolume. De kappen boven de koren zijn duidelijk ouder dan deze boven transepten, zijbeuken en middenschip. Daarenboven lijkt de dakkap boven het hoogkoor over de helft van haar lengte (gezien vanaf de toren) de oudste te zijn. Alle dakconstructies bestaan uit alterneringen van verzwaarde sporenparen met koningstijl en gewone sporenparen met twee hanenbalken. Een middenfliering is opgehangen tussen de koningstijlen in de verzwaarde sporenparen en de langse stabiliteit van de daken wordt verkregen door sint-andrieskruisen die gevat zitten tussen de middenflieringen en ondernokbalken. Het lijkt er op dat de jongere dakstructuren boven transepten, middenschip en zijbeuken gekopieerd werden van de oudere boven de koorpartijen.

De huidige afwerking van de tongewelven bestaat uit een houten bebording, die op houten formelen aangebracht werd, afgehangen aan de dakstructuren. Deze bebording bestaat uit eikenhouten schrootjes van gelijke breedte en dikte van een 12tal mm, die met messing en groef vergaard zijn. De beeldzijde van de bebording is vernist. In de meeste dakconstructies valt op dat deze bekleding aangebracht werd onder een nog grotendeels bewaarde gewelfbepleistering op rinkellatten, die op zijn beurt een oudere houten gewelfbekleding verving en waarvan nog beperkt sporen bewaard zijn.

In middenschip en zijbeuken worden de horizontale spatkrachten van de dakconstructie opgevangen door smeedijzeren trekstaven, aangebracht in de traveescheidende assen ter hoogte van de gewelfaanzetten. Alle staven zijn tegen doorbuiging verzekerd door ophanging aan een centraal geplaatste verticale staaf. In de gewelfaanzetten van de transepten en van het koor zijn geen maatregelen genomen ter opvang van horizontale spatkrachten.

Tijdens de kerkrestauratie van 1971-73 werden de daken voorzien van een nieuwe leibebording. Hierbij werden er geen herstellingswerken aan de historische dakkappen uitgevoerd. Waar nodig voor het uitvlakken van het dak of ter versterking van aangetast hout, werden grenenhouten planken tegen de zijkanten van de sporen getimmerd.

Gezicht in het dak van het hoogkoor. De formelen van de oorspronkelijke tongewelfbebording zijn zichtbaar boven de gedeeltelijk bewaarde tongewelfbepleistering. Onder deze bepleistering zit de huidige tongewelfbekleding met houten schrootjes die vanuit de kerk zichtbaar is.

links : Gezicht in het zuidelijke nevenkoor. De koningstijlen zijn duidelijk afgezaagd. De verticale pennen in de hanenbalken, net vóór de middenflering, zijn de bevestigingen van de voormalige formelen van de oorspronkelijke gewelfbebording. Onderaan zichtbaar is de gepleisterde tongewelfbekleding.

rechts : Zuidelijk nevenkoor. Bepaalde onderzijden van de koningstijlen zijn beschilderd; hier een Christusmonogram.

links : Gezicht in het zuidelijk nevenkoor. Onder de afgezaagde koningstijl van de oostelijke gevelmuur zit een console, uitgewerkt als een naïef gezichtje. Opvallend zijn de resten van muurbeschilderingen overeenkomend met de oudste tongewelfbekleding.

rechts : Gezicht in het noordelijke nevenkoor met resten van muurbeschilderingen overeenkomend met de oudste tongewelfbekleding. Onderaan de gepleisterde tongewelfbekleding.

De massieve **vieringtoren** is bekroond met een slanke achthoekige spits. Het torenlijf is drie verdiepingen boven de kruising hoog. In de kerk is de torenruimte vlak afgewerkt met moer- en kinderbalken. Volgens de in 1897 opgemaakte bouwtekeningen van de kerk, zou de torenruimte op dit ogenblik (dus vóór de werken) overkluisd zijn geweest met een (steenachtig?) ribgewelf.

gezicht op de balkenlaag in de viering

De eerste torenverdieping is gevormd door de bewaarde restanten van het Romaanse torenlichaam. Van hieruit geven drie doorgangen (de oorspronkelijke Romaanse doorgangen naar de kerkdaken) elk uit op een smalle gang. De gang aan noordzijde leidt naar de traptoren en naar de goot tussen middenschip en noordelijke zijbeuk en deze tussen hoogkoor en noordelijk nevenkoor. Deze aan zuidzijde leidt naar de goot tussen middenschip en zuidelijke zijbeuk en deze tussen hoogkoor en zuidelijk nevenkoor. Deze gangen zijn niet hoger dan de achterliggende daken. Alle zolders, met uitzondering van deze boven het middenschip, zijn bereikbaar vanuit deze gangen. Hiervoor werden aldaar doorgangsopeningen in de gewelven gemaakt. Deze openingen zijn bereikbaar middels een korte houten ladder van twee geledingen, die hiervoor in de toren wordt bewaard. De zolder boven het middenschip is bereikbaar middels een luik in het noordelijke dakvlak. Tijdens de uitvoering van de

derde restauratiefase werd dit luik met een vast in de dakbedekking verankerde ladder bereikbaar gemaakt.

De tweede torenverdieping is verlicht door lichtspleten net boven elke daknok. Een oost-west gerichte balklaag, ondersteund door een dwarse balklaag met korbels, draagt de erboven gelegen klokkenverdieping.

gezicht op de tweede torenverdieping, met de kast van het mechanische uurwerk.

De eerste twee torenverdiepingen zijn overspannen middels zware, dubbele eikenhouten moer- en kinderbalklagen op muurstijlen en korbelen. De korbels op de eerste verdieping zetten aan op stenen consoles, deze op de tweede verdieping staan op muurstijlen die op een muurbalk in de onderliggende vloer rusten. In elke vloer is een centraal vierkant luik uitgespaard ten behoeve van de klokken. De vloeren zijn samengesteld uit eikenhouten planken met gemiddelde sectie van 30 à 33 cm breedte op 4 cm dikte. Tijdens de eerste restauratiefase in 2002 werden alle houten vloeren vervangen en werden de balklagen gerestaureerd. Hierbij werden bepaalde balken verschoeid, andere volledig vervangen. Alle nieuw ingebracht hout werd op zichtbare plaatsen ingebrand met het jaartal 2003 en het logo van de uitvoerende aannemer.

De derde verdieping, de klokkenverdieping, is overspannen door een stergebint dat de aanzet is van de achthoekige torenspits. Oorspronkelijk rustten alle moerbalkuiteinden van het stergebint op korbels. Bij latere versterkingswerken werden vier balkuiteinden tussen stalen liggers gevat; de korbels onder twee balken werden hierbij weggenomen. De wandeling aan de voet van de spits is bereikbaar doorheen een deuropening in het noordwestelijke dakvlak. Het torendak is gevormd door zeven gestapelde stervormige spanten.

links : gezicht op het stervormige spant waarop de spits aanzet
rechts : gezicht op de vloer van de spits vanuit de derde torenverdieping

links : gezicht op het eerste juk van de spits. De staven zijn de aandrijfstangen van de wijzers van het torenuurwerk
rechts : gezicht op het hoogste torenjuk, net onder de top van de spits

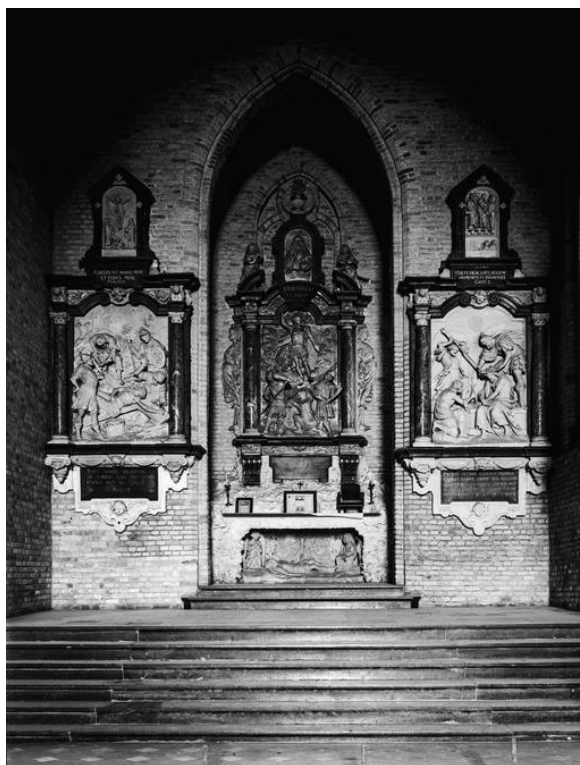
Het **hoogkoor** met driezijdige sluiting is geflankeerd door twee even hoge zijkoren. In elk van de drie gevelwanden zit een spitsboogvenster met drie lancetten, sinds 2003 opnieuw ingevuld met brandglas. De sluiting heeft een verhoogde vloer van twee treden; het altaar staat op een derde trede. Alle wanden zijn bepleisterd; als enige in de kerk. Op de noordelijke zijmuur zijn restanten te zien van een neogotische wandbeschildering, zichtbaar geworden ten gevolge van hevige verwerking van de huidige verflagen.

Het **noordelijke zijkoor** heeft een vlakke sluiting. Het barokke altaar staat voor een gedicht spitsboogvenster. De een trede verhoogde altaarvloer is ingelegd met cassettes uit wit, zwart en rood marmer. Een groot spitsboogvenster met drie lancetten in de oostgevel is gedicht, met behoud aan buitenzijde van het maaswerk.

Links : noordelijk nevenkoor. Foto K. Vandervorst

Rechts : zuidelijk nevenkoor. Foto Mission Dhuicque, KIK E045339. Het verschil in ververing van de traptreden centraal tegenover de uiteinden is opvallend.

Het zes treden hoger gelegen **zuidelijke zijkoor** heeft een aangebouwde rechthoekige abscis, verlicht door een spitsboogvenster in de zuidgevel ervan. Een groot spitsboogvenster in de oostgevel is gedicht, met behoud aan buitenzijde van het maaswerk; twee spitsbogen onder een cirkelvorm.

Onder het zuidelijke zijkoor bevond zich eerder een **crypte**, gedicht in 1854. Aan de ververing van de zwartmarmeren treden te zien, moeten de openingen naar de crypte bezuiden en benoorden van een centrale trappartij ingeplant geweest zijn. Over het gebruik van de crypte is niets gekend. Volgens Fernand Van De Putte zou de crypte waarschijnlijk de voormalige sacristie zijn²³.

De **transeptarmen** benoorden en bezuiden de vieringtoren zijn beide even groot. Ze hebben allebei een groot venster dat in klare glas-in-loodbeglazing is ingevuld.

²³ F.V. (Van De Putte), La vallée de l'Yser – Ses églises – ses objets d'art, in : *Annales de la Société d'émulation*, 3me série, tome 2me, 1867, blz. 99. Schrijver laat vermoeden dat de crypte in 1867 nog bestaat : “.. un calvaire élevé sous lequel est ménagée une petite crypte, probablement l'ancienne sacristie”. Nochtans geeft het in het zelfde artikel meegaande opmetingsplan duidelijk de trappen over de volledige breedte van het nevenkoor weer, waardoor we kunnen veronderstellen dat de crypte toen reeds opgevuld was.

links : noordtransept
rechst : zuidtransept

Het vier traveeën lange **middenschip** is iets breder dan de toren. Het is symmetrisch geflankeerd door even hoge zijbeuken onder afzonderlijke daken. De pijlers tussen middenschip en zijbeuken hebben een ronde doorsnede. Ze zijn volledig uit baksteen opgebouwd, met inbegrip van hun basementen en kapitelen. Duidelijk te zien is dat de pijlers op diverse tijdstippen werden verbouwd. Zo zijn de huidige basisprofileringen en kapitelen in gladde en perfect vormvaste bakstenen uitgemetseld, daar waar de pijlerlichamen uit handvormstenen zijn opgebouwd.

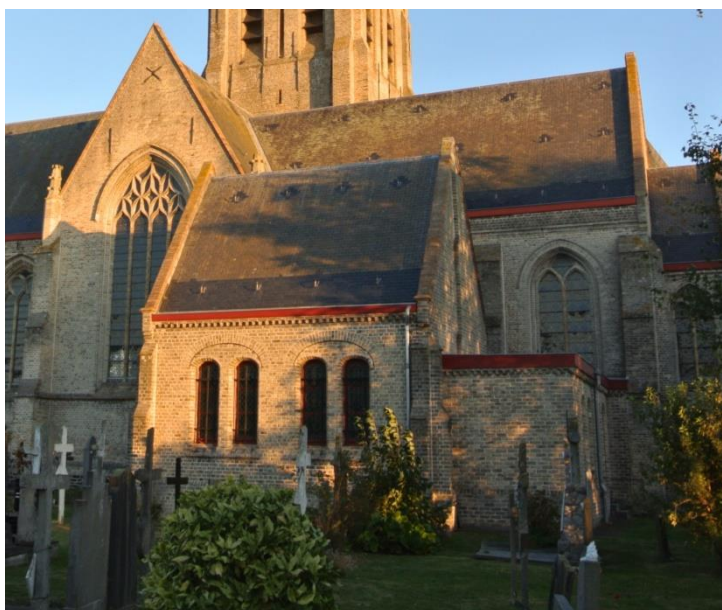

In de travee-assen van de gewelfaanzetten boven het middenschip zitten polychrome houten gezichtsculpturen met grote expressiviteit. Tegen de toren- en gevelwanden zijn dit halve gezichten. Dit soort sculptuur komt wel vaker voor in dit gedeelte van de provincie²⁴ en in Noord Frankrijk. Mogelijks zijn deze decoraties pas aangebracht bij de bouw van het plankengewelf, tijdens de restauratie door Jules Carette, tussen 1897 en 1902.

²⁴ Bijvoorbeeld te Izenberge, Beveren a/d IJzer, Leisele, gyverinkhove. In Noord Frankrijk te Bavinckhove, Ledringhem, Crochte, Wemaerscappel.

De aan de zuidoostzijde van de kerk aangebouwde **sacristie** (bouwjaar 1898; vergroot tijdens de 20ste eeuw) bestaat uit een hoofdvolume van één bouwlaag, waarboven een zadeldak, alsook enkele nevenruimtes onder vlakke dakbedekking, ingericht als een keukentje met naastliggend sanitair, een berging en de stookplaats. De zolder boven de sacristie is bereikbaar via een buitenluik in de westelijke geveltop. De structuur van het zadeldak bestaat uit een eenvoudig grenenhouten driehoekspant met één spruitbalk, opgebouwd boven een eenvoudige grenenhouten vloerbalklaag. De dakvlakken zijn bekleed met grenenhouten leibebording.

3.2 BESCHRIJVING ERFGOEDELEMENTEN EN VASTE INTERIEURELEMENTEN

3.2.1 VLOEREN

Mogelijks zijn de kerkvloeren nog steeds deze die in 1854 werden geplaatst. In middenschip, zijbeuken en transepten ligt een tegelvloer uit vierkante zwarte Basècles tegels. Het koorgedeelte van de kerk ligt één trede hoger, voorbij massieve zwart marmeren traptreden. In het hoogkoor ligt een zwarte tegelvloer, omrand met roodmarmeren stroken en witte hoektegeltjes. In de nevenkoren ligt een zwart marmeren tegelvloer met overhoeks geplaatste cabochons. In het noordelijke nevenkoor is in de vloer een achthoek met stervorm uitgewerkt.

In de midden- en in de zijbeuken bestaan de vloeren uit vierkante Basecles tegels, geplaatst met doorlopende voegen.

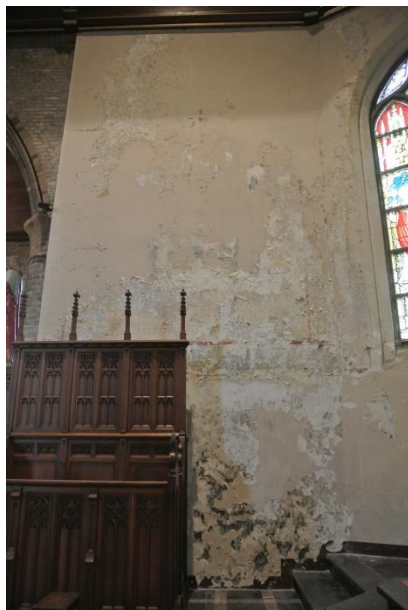

3.2.2 KLEURSTELLING VAN DE KERK

Met uitzondering van het hoogkoor is de volledige kerk in geel baksteenmetselwerk afgewerkt. Tot nader order veronderstellen we dat alle wandbepleisteringen tijdens de 19de eeuw afgehaakt werden.

In het hoogkoor zijn de kerkwanden gepleisterd en geschilderd. Op de noordelijke zijmuur zijn restanten te zien van een neogotische wandbeschildering, zichtbaar geworden ten gevolge van hevige verwerking van de huidige verflagen. De op vandaag nauwelijks zichtbare restanten geven het vermoeden dat de wandbeschildering bestond uit een vierkantvorm, waarin centraal een cirkel met brede rand. De heer Houvenaghel, huidige voorzitter van de Kerkfabriek, meent zich te herinneren dat in de cirkelvorm een pelikaan was geschilderd.

De kleurstelling van het hoogkoor is belangrijk omdat ze de overgang maakt van de onversierde baksteenkerk naar het neogotische hoofdaltaar en de kleurrijke brandglasramen van Jos Casier in de koorsluiting.

De kerkgewelven zijn alle bekleed met een verniste eikenhouten beplanking tussen massief eikenhouten gewelfribben. De gewelfribben hebben een rood of groen geschilderde profilering. De ribben zetten aan op geprofileerde consoles, naargelang hun plaats in de kerk met groen, blauw of rood geschilderd holprofiel tussen gele kleuraccenten. In het middenschip zitten op deze plaats de hoger vermelde gezichtssculpturen.

3.2.3 GLAS-IN-LOODRAMEN

Tussen het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw werden nieuwe figuratieve glas-in-loodramen in een aantal vensters van de kerk geplaatst. Deze werden bekostigd door families uit Westvleteren.

Na de tweede wereldoorlog worden enkele herstellingswerken uitgevoerd aan de ramen. Tijdens de restauratie van 1971 werden de glas-in-loodramen verwijderd, zonder enige melding ervan in de restauratiedossiers. Naar verluidt was architect Pauwels de mening toegedaan dat hallenkerken nooit figuratieve glasramen konden hebben en heeft hij het Kerkbestuur er van kunnen overtuigen om deze

te laten weghalen. Tijdens ons onderzoek naar aanleiding van de huidige restauratiewerken werden bewaarde fragmenten van deze ramen teruggevonden in de zolder boven de sacristie.

Drie ramen zijn inmiddels gerestaureerd en herplaatst; deze van de vensters in het hoogkoor. De overige ramen werden na inventarisatie veilig opgeborgen in aangepaste houten kisten, die in de kerk staan. Ze zijn klaar om gerestaureerd en herplaatst te worden.

Titel	Locatie	Kunstenaar	Datering	Figuur	Notities
Heilige Familie	Asvenster koor	Jos Casier	1890-1900	1	<u>Herplaatst</u>
St. Julia, St. Augustinus, St. Germana	Zuidvenster koor 2Z	Jos Casier	1902	2Z	<u>Herplaatst</u>
St. Leonardus, St: Paus Julius, St. Camilius	Noordvenster koor 2N	Jos Casier	1890-1900	2N	<u>Herplaatst</u>
Kruisdraging en ontmoeting met Maria	Zuidbeuk 3Z	Opvolger Capronnier; De Contini?	1890-1900?	3Z	1 ontbrekend paneel
Simon van Cyrene helpt Jezus' kruis dragen	Zuidbeuk 4Z	Opvolger Capronnier; De Contini?	1890-1900?	4Z	3 ontbrekende panelen
Jezus op de olifberg	Zuidbeuk 5Z	Opvolger Capronnier; De Contini?	1890-1900?	5Z	2 ontbrekende panelen
Lucas II v.22 (Presentatie in de tempel) en Lucas II v.46 (Terugvinden van Jezus in de tempel)	Noordbeuk 4N	Opvolger Capronnier; De Contini?	1890-1900?	4N	2 ontbrekende toten
Lucas I v.18 (Annunciatie) en Lucas I v.40 (Visitatie)	Noordbeuk 3N	Opvolger Capronnier; De Contini?	1890-1900?	3N	1 ontbrekend boogveld

3.2.4 INTERIEURELEMENTEN

In dit gedeelte van het beheersplan worden zowel de bouwkundige erfgoedelementen als de vaste interieurelementen (onroerend van aard) beschreven. Alle beschreven elementen waren reeds bouwkundig en/of liturgisch onderdeel van de Sint-Martinuskerk ten tijde van het beschermingsbesluit in 1939.

Alle hierna volgende bouwkundige erfgoedelementen en interieurelementen zijn genummerd en op plan gelokaliseerd; zie bladzijde 47.

3.2.4.1 PORTAAL - DOKSAAL

In de meest westelijke travee van de kerk is een **portaal** (1) ingebouwd onder het **doksaal** (2). Het geheel werd voor de kerk vervaardigd door Henri Thoris in 1866. Rondom de balustrade staan 23 houten beelden. Op het doksaal staat het unieke Ureel orgel (1871-1873) (3), beschermd en met een premie van het Vlaamse Gewest gerestaureerd tussen 2009 en 2011.

3.2.4.2 MIDDENSCHIP

De fijn bewerkte barokke **preekstoel** (4) dateert uit het begin van de achttiende eeuw. Hij is opgebouwd naar de tekst "Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis leonem et draconem". De kuip wordt gedragen door de boom van goed en kwaad waarin de slang zich slingert boven een tuin vol dieren met leeuw en draak. In het hoofdmedaillon van de kuip trapt de Goede Herder op een schorpioen. De overige medaillons stellen Paus Gregorius en drie de kerkvaders Ambrosius, Hieronymus en Augustinus voor. In een medaillon tussen kuip en klankbord is Sint Pieter afgebeeld.

Boven het klankbord is een voluutvormige structuur uitgewerkt, waarop de Engel van het Paradijs met brandend zwaard is gebeeldhouwd.

Rond de voet van de preestoel is een sierlijk metalen hek aangebracht, samengesteld uit smeedijzeren kaders met gietijzeren panelen met arabeskmotieven.

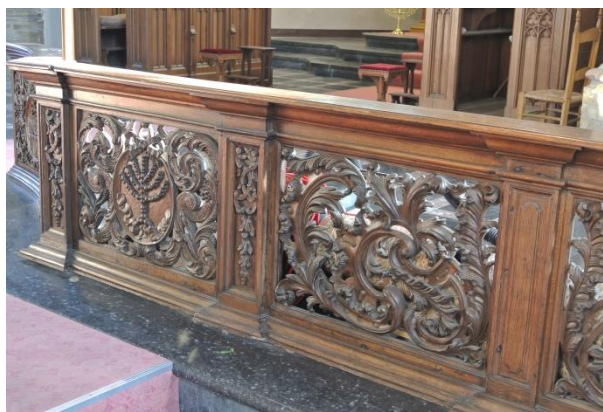

3.2.4.3 KOOR

De eikenhouten **communiebank** (5) is samengesteld uit tweeëntwintig panelen. Deze bank is 15m90 lang en sluit het volledige koorgedeelte af van het transept. De zeven licht gebogen panelen in het midden zijn ouder dan de flankerende panelen. Ze zijn mogelijks te dateren in het begin van de 18de eeuw. Van links naar rechts stellen ze voor : een slang, een pelikaan, de ark des verbonds, een kelk met hostie, een brandende braamstruik, toonbroden en een zevenarmige kandelaar.

De overige panelen (7 links en 8 rechts) stellen zwierige Rococo arabesken voor. Ze kunnen omstreeks het midden van de 18de eeuw worden gesitueerd. In de deur naar het zuidelijke zijkoor zit een Christusfiguur, in deze naar het noordelijke een Onze-Lieve-Vrouw.

twee panelen van de communiebank : links het laatste paneel van de vroeg 18de-eeuwse deel en rechts het eerste van de reeks Rococo panelen

Het vrijstaande neogotische **hoofdaltaar** (6), in de kerk geplaatst in 1905, is uit gepolychromeerde witte natuursteen op een hardstenen voet. Het altaar werd door pastoor Callens bij Karel Beyaert te Brugge besteld en het werd door welwillende parochianen betaald. Boven de altaartafel staat een eikenhouten kastretabel met sculptuur en beschilderde luiken (26), dat bij de cultuurelementen wordt besproken.

De zeven nissen van het altaarfront zijn ingevuld met halfverheven sculptuur. De middelste nis toont een pelikaan die haar kinderen met haar eigen bloed voedt. De tweede nis is ingevuld met de panelen met de tien Geboden en de zesde is ingevuld met een afbeelding van het Lam Gods. De overige nissen tonen elk een siervaas met plantmotieven.

3.2.4.4 NOORDELIJK NEVENKOOR

Het **noordelijk portiekaltaar** (7) is opgebouwd uit Belgische zwarte en rode marmers en albasten beelden, die de Heilige Familie voorstellen. Een opschrift boven het altaarblad vermeldt dat het werd opgericht voor de Onze-Lieve-Vrouwgilde in 1634 : "Ten tyde van d'Her en Mr Matthaëus De Raymaker, pastor en deken des christenheyd en d'Her Jan Van den Berghe, baillu van Hoflande en deken van O.L.Vrauwe Ghilde A° 1634".

In de drie nissen staan respectievelijk Maria (met druiventros), de jonge Christus en Sint Jozef afgebeeld. In het hogere register zit een albasten hoogrelief met de aanbidding der wijzen. Boven het fronton is de zegenende God de Vader afgebeeld.

Van dit altaar bestaat een afbraak- en hermontageplan, opgemaakt in het kader van de Mission Dhuicque.

Portiekaltaar Heilige Familie

3.2.4.5 ZUIDELIJK NEVENKOOR

Tegen de oostelijke eindmuur van het zuidelijk nevenkoor staat een indrukwekkend **portiekaltaar** (8). Het geheel bestaat uit een voormalige kruiswegstatie met de Verrijzenis, daterend uit de eerste helft van de zeventiende eeuw, aldaar verplaatst in 1863²⁵. De consoles en de omlijsting ervan bestaan uit zwart marmer en rood marmeren kolommen, gecombineerd met sculptuur uit Avesnessteen. Het centrale tafereel is een bas-reliëf uit Avesnessteen. In een nis boven het fronton is halfverheven een zegende God de Vader afgebeeld. Tussen de consoles zit de grafplaat van Jan de Baenst (+1632) en zijn echtgenote Cornelie de Wilde (+1652). Onder het monument werd in 1863 een Heilig Graf met levensgrote Christusfiguur onder een altaartafel gebouwd.

²⁵ In 1847 was het altaar nog getopt door een schilderij op doek dat de Kruisdraging uitbeeldde en in zeer slechte toestand verkeerde. Het portiek met de Verrijzenis bevond zich blijkbaar "links, als pendant" van de drie kruiswegstaties. F.V. (Vandeputte), West-Vleteren, in: *Annales de la Société d'Emulation*, tome V, 2me série, 1847, blz. 230-231.

Portiekaltaar en grafmonument

In het zuidkoor wordt het portiekaltaar omkaderd door **drie kruiswegstaties** :

- tegen de zuidmuur van het nevenkoor een groot reliëf met **de Geseling** (9), waarboven in het fronton Jezus in de Hof van Olijven;
- in de oostelijke muur aan zuidzijde van de koornis een groot reliëf met **de Doornenkroning** (10), waarboven in het fronton Jezus aan het volk voorgesteld;
- in de oostelijke muur aan noordzijde van de koornis een groot reliëf met **de Kruisiging** (11) van Christus, waarboven in het fronton de Kruisdood.

Deze drie kruiswegstaties hebben dezelfde opbouw als deze van het portiekaltaar. De consoles en de omlijsting ervan bestaan uit zwart marmer en rood marmeren kolommen, gecombineerd met sculptuur uit Avesnessteen. De taferelen zijn halfverheven beeldhouwwerken in Avesnessteen. Volgens de overlevering zouden de in totaal vier staties op initiatief van pastoor De Raeymaker (1626-1639) bekostigd zijn door diverse schenkers.

zuidelijke muur - Geseling

oostmuur zuidzijde - Doornenkroning

oostmuur noordzijde - Kruisiging

Voor het portiekaltaar ligt in de vloer een witmarmeren **vloerzerk** (12). Deze bestaat uit een eenvoudige witmarmeren plaat met ingehakte en ingeschilderde tekst onder vervaagde alliantiewapens. Het is de grafplaat van Cornelis de Baenst, geboren in 1676 en gestorven in 1750. Volgens de tekst was hij twee maal gehuwd, een eerste maal met Catharine Looten, gestorven in 1742, en een tweede maal met Philippyne Van den Berghe. Met deze laatste had hij twee zonen, Jacobus en Johannes, respectievelijk 5 en 4 jaar oud bij zijn dood. Van zijn tweede echtgenote werd de sterfdatum 4 januari 1790 later in de grafsteen gehakt. Eveneens in afwijkend kapwerk werd later de levensloop van zijn tweede zoon weergegeven, kapelaan en priester, gestorven in 1807. Het chronogram onderaan de grafplaat moet als twee afzonderlijke berekeningen worden beschouwd; beide lijnen geven elk het jaartal 1750.

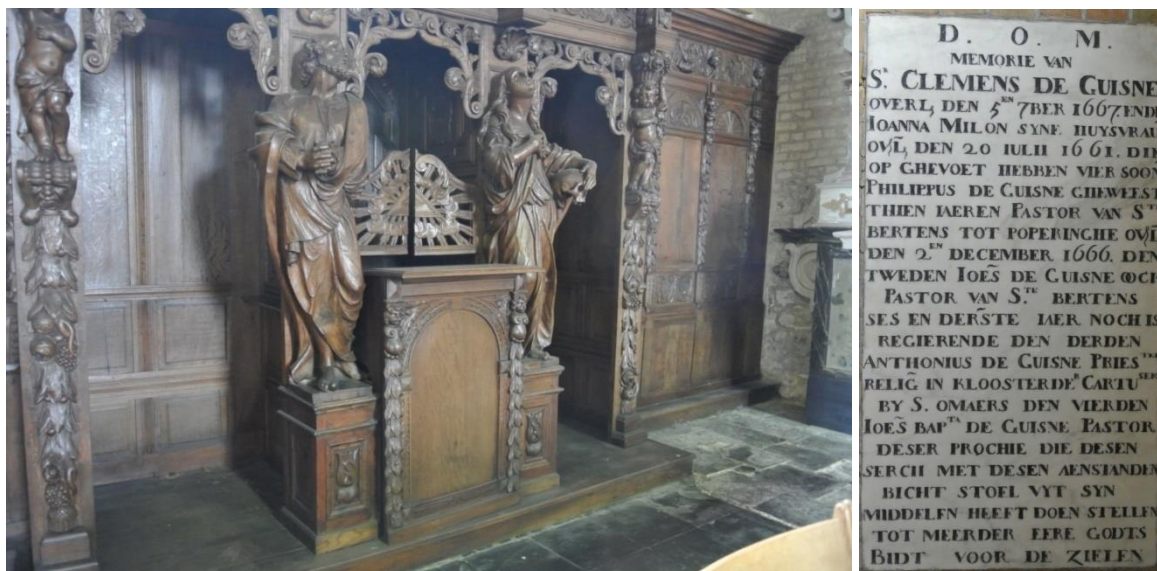
3.2.4.6 NOORDTRANSEPT

Tegen de oostelijke muur van het noordtransept staat het **portiekaltaar gewijd aan de Heilige Barbara** (13). Het kan worden gesitueerd in het laatste kwart van de zestiende eeuw. Het is volledig uit gemarmerd hout vervaardigd. Bovenaan staat een houten gepolychromeerd beeld dat de Heilige Barbara voorstelt. Het beschilderd paneel centraal in het altaar heeft als onderwerp 'Jezus ontmoet Veronica'.

Portiekaltaar Heilige Barbara

Tegen de noordelijke kerkgevel van het noordtransept staat een monumentale eikenhouten **biechtstoel** (14), schenking aan de Sint-Martinuskerk door pastoor Johan Baptist De Guisne in 1693. Het geheel bestaat uit wandpanelen (twee traveeën links en drie rechts van de biechtstoel), uitgewerkt als boogvormige openingen onder een kroonlijst, waartussen de eigenlijke biechtstoel met centrale priesteruimte, geflankeerd door twee knielplaatsen voor biechtelingen. Links en rechts van de priesteruimte zijn levensgrote eikenhouten beelden die Petrus en Maria Magdalena voorstellen. Het geheel is getopt door vuurpotten en putti, waartussen fruitslingers. Centraal boven het gebogen fronton staat een slanke eikenhouten gekruisigde Christus.

links : biechtstoel noordtransept
rechts : grafplaat De Guisne

Tegen de westelijke zijmuur van het transept is de **memorieplaat De Guisne** (15) ingemetseld. Deze bestaat uit een eenvoudige witmarmeren plaat met ingehakte en ingeschilderde tekst. De plaat is door pastoor Johannes Baptist de Guisne, pastoor van Westvleteren en schenker van de biechtstoel, opgedragen aan zijn ouders Clemens en Joanna Milon, alsook aan zijn drie broers, die alle priester waren. De memorieplaat is verplaatst, aangezien ze ingemetseld is in de voorzetmuur, die waarschijnlijk tijdens de restauratiewerken van 1902 werd opgetrokken.

3.2.4.7 ZUIDTRANSEPT

In de oostwand van het zuidelijke transept is een imposante **Mater Dolorosa** (16) uitgewerkt. Dit werd in 1636 door de parochianen Jan de Leghere en zijn echtgenote Janneken Clercks aan de kerk geschonken. Een centrale kolom uit rood marmer draagt een brede console uit (waarschijnlijk) Avenessteen, waarvoor een zwartmarmeren plaat met twee verzen uit het Stabat Mater. Boven de console is een wit en zwart marmeren portiek gebouwd, waarin een witmarmeren Mariabeeld. De hermen links en rechts van het portiek zijn uitgewerkt als wenende engelen. Het geheel is getopt met een beeld van Heilige Veronica die het aanschijn van Christus toont, geflankeerd door gevleugelde putti. Links en rechts van de centrale dragende kolom zijn twee wandpanelen uitgewerkt. In het linkse paneel zijn de namen van de schenkers en de bouwdatum van het monument gesculpteerd. In het rechtse paneel wordt de herstelling ervan in 1869 vermeld. Het geheel is omzoomd door een sierlijk smeedijzeren hek.

Mater Dolorosa

Tegen de zuidgevel van het zuidtransept staat een tweede eikenhouten **biechtstoel** (17). Deze is ouder dan die in het noordtransept; hij wordt gesitueerd omstreeks 1620. Het geheel bestaat uit twee traveeën brede wandpanelen met zitbanken, waartussen de eigenlijke biechtstoel met centrale priesterruimte, geflankeerd door twee knielplaatsen voor biechtelingen. De pijlers die de boogvormen van de centrale ruimtes flankeren zijn uitgewerkt als kariatiden onder de vorm van putti die een fruitmand dragen. In het gebroken fronton staat een eikenhouten beeld dat een monnik voorstelt, die een schedel in beide handen draagt en een kruis tussen borst en linker arm klemmt²⁶.

Het lijkt er op dat de deur van de priesterruimte, een onversierde uitkragende lage paneeldeur, een latere toevoeging of vervanging is.

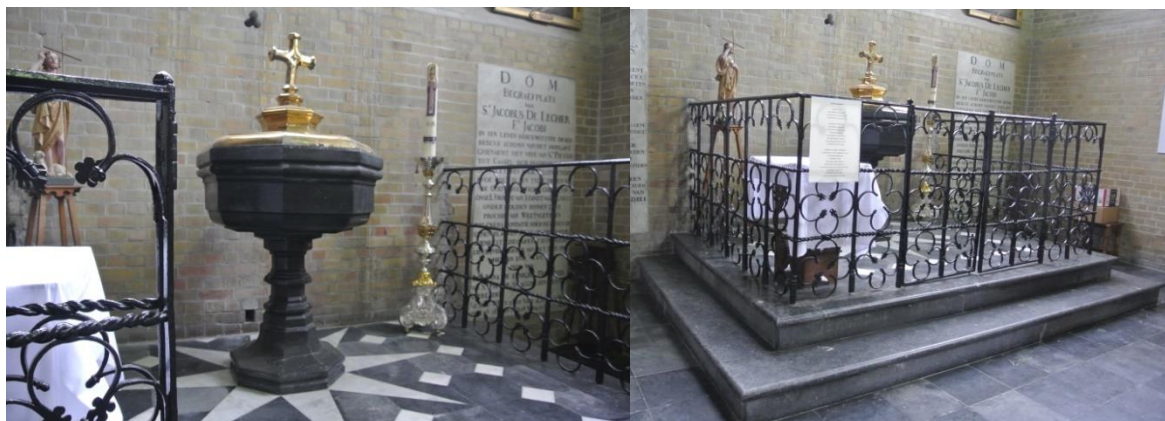
Biechtstoel

²⁶ Tot nader order kon deze figuur nog niet als heilige worden geïdentificeerd; té veel monniken in pij en met schedel en kruis komen hiervoor aan bod. J. Claes, A. Claes, K. Vincke, *Sanctus. Meer dan 500 Heiligen herkennen*, Leuven, 2002; *Sancti. Nog meer heiligen herkennen*, Leuven, 2004; *Sanctorum. Heiligen herkennen*, Leuven, 2007.

Tegen de westelijke zijmuur van het transept is de **grafplaat** (18) van het echtpaar Pieter Smaegghe en Anna Vermeersch ingemetseld. De in 1710 gedateerde plaat is uit grijs geaderde Carrara marmer, met ingehakte en ingeschilderde tekst. Een grote witruimte onderaan was waarschijnlijk bedoeld voor aanvulling met de gegevens van hun dochter Anna, waarover verder niets gekend is. De grafplaat is verplaatst, aangezien ze ingemetseld is in de voorzetmuur, die waarschijnlijk tijdens de restauratiewerken van 1902 werd opgetrokken.

3.2.4.8 NOORDELIJKE ZIJBEUK

Doopvont

De **doopvont** (19) heeft zijn traditionele plaats achteraan de kerk in de noordelijke zijbeuk. Ze is gebouwd boven een twee treden verhoogd vloerdeel, dat met een gesmeed ijzeren hek omrand is. De bevloering bestaat uit vierkante zwart marmeren tegels met wit marmeren cabochons. Onder de doopvont is in wit marmer een ster motief in de vloer ingebracht. Het hek is van dezelfde factuur, maar een register hoger, als dit rond het Stabat Mater tafereel. De doopvont is gehouwen in blauwe hardsteen en is afgedekt met een bronzen deksel.

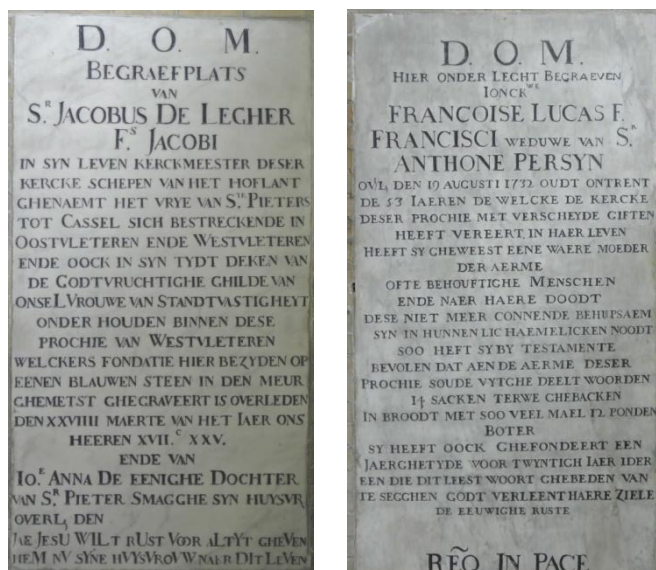
Mogelijks kan het geheel van de verhoogde vloer met de doopvont in tijd worden gesitueerd omstreeks 1854, toen de kerkvloer vervangen werd.

Links en rechts van het dooppriel zijn in de westelijke kerkmuur **grafplaten** ingemetseld. Aan rechterzijde, bijna tegen de hoek met de noordelijke kerkgevel, is de grafplaat ingemetseld van

Jacobus de Legher (20), gestorven op 29 maart 1725. De sterfdatum van zijn echtgenote Anna Smagghe is niet ingevuld. Merkwaardig is dat het chronogram onderaan op het paneel 1724 als resultaat geeft.

Aan linkerzijde, tussen doopprieeel en portaal, is de grafplaat ingemetseld van **Françoise Lucas** (21), weduwe van Anthone Persyn, gestorven op 19 augustus 1732.

Beide grafplaten zijn verplaatst, aangezien ze ingemetseld zijn in de voorzetmuur, die waarschijnlijk tijdens de restauratiewerken van 1902 werd opgetrokken.

3.2.4.9 ZUIDELIJKE ZIJBEUK

Tegen de zuidwestelijke pijler van de vieringtoren is in de zuidelijke zijbeuk het **beeld van Sint Rochus van Montpellier** (22) ingemetseld. Het geheel bestaat uit een sokkel en een baldakijn uit witte steen, waarschijnlijk steen van Avesnes²⁷, waartussen het albasten beeld. Het beeldhouwwerk beeldt de heilige uit, met aan zijn rechterbeen een engel die zijn wonde verzorgt en aan zijn rechterbeen de hond die hem dagelijks brood bracht.

²⁷ Op het montageplan van de Mission Dhuicque wordt bij de tekening van sokkel en baldakijn als materiaal "pierre blanche" vermeld.

Verstoringen in metselwerk achter het beeld doen veronderstellen dat dit laatste in het baksteenmetselwerk verankerd is.

3.2.4.10 TOREN

In de tweede torenverdieping is een elektrisch aangedreven **mechanisch torenuurwerk** geplaatst. Het is heden buiten gebruik gesteld. Volgens een opschrift op het kader is het in 1949 te Helkijn vervaardigd door de uurwerkmaker Gabriel Castelain.²⁸ De heden weggenomen gewichten hangen aan staalkabels; ze reikten tot in de ondergelegen eerste torenverdieping. Het lijkt er niet op dat er oudere uurwerkonderdelen in het mechanisch gedeelte hergebruikt zijn.

De derde torenverdieping herbergt de **klokkenstoel** met de **kerkklokken**. De huidige klokkeninstallatie omvat drie klokken, middels stalen bruggen opgehangen in een eikenhouten klokkenstoel. De klokkenstoel en de bruggen met de luidwielen werden vervangen tijdens de restauratie van 2002. De bruggen zijn als gekrukte luidassen uitgevoerd, waardoor de klokken luiden met zogenaamde "vallende klepel". De klokken worden geluid middels afzonderlijke luidmotoren (angelus) en elektromagneethamers (uurslag).

²⁸ E. Fraiture, *Belgische Uurwerken en hun Makers. Horloges et Horlogers Belges. A-Z*, Leuven, 2009

Lijst van klokken:

Maria-Martinus	962 kg	Ø 1,12m	1820	J. Dumery (Brugge)
Anna-Aloïsa	460 kg	Ø 0,90m	1886	Drouot (Doornik)
Maria-Joseph	614 kg	Ø 0,97m	1886	Drouot (Doornik)

Een vierde klok, Cornelius, (300 kg en Ø 0,73 cm) raakte omstreeks 1920 onherstelbaar beschadigd en is sindsdien uit de toren gehaald.

3.3 BESCHRIJVING CULTUURGOEDEREN

3.3.1 MIDDENSCHIP

Tegen de westwand van de viering zijn onder het houten gewelf twee **grisailleschilderijen** aangebracht. Ze stellen respectievelijk de **Heilige Martinus** (noordzijde) (23) en de **Heilige Cornelius** (zuidzijde) (24) voor. Beide zijn patronen van de kerk, de eerste als patroon van de kinderen en de tweede als beschermer tegen kinderziekten. Beide schilderijen werden in het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw door pastoor Masure besteld bij de Brugse schilder Cornelis Leegenhoek (1903-1971). Een som van 3.000 BEF werd hiervoor aan de schilder uitgekeerd.

De schilderijen waren reeds in de kerk aanwezig bij de bescherming. Ze zijn te beschouwen als onroerend, zowel door wilsbestemming als door ornamentele bestemming.

3.3.2 VIERING

In de oostelijke boog van de viering is een monumentaal **triomfkruis** (25) opgehangen. Het bestaat uit een levensgrote Christusfiguur op een met voluten versierd kruis met aan de uiteinden de symbolen van de evangelisten. Hoewel geen correcte datering van het beeldhouwwerk gekend is, wordt algemeen aangenomen dat de sculptuur dateert 'van voor de Geuzenberoerten'²⁹. Dit zou betekenen dat het kruis misschien in het begin van de zestiende eeuw voor de kerk werd gemaakt. Het is in voorkomend geval één van de oudste triomfkruisen in West-Vlaanderen.

Het triomfkruis is te beschouwen als onroerend door ornamentele bestemming. Het versterkt de ornamentele en historische waarde van de kerk.

²⁹ Dendooven, L., "Dit is West-Vlaanderen" deel III p. 2091

3.3.3 HOOGKOOR

Boven de altaartafel van het hoofdaltaar staat een eikenhouten **kastretabel met sculptuur en beschilderde luiken** (26). Het middengedeelte toont centraal een voorstelling van de Calvarie, links en rechts geflankeerd door vier heiligenbeelden (links Henricus, Alphonsius, Antonius van Padua en Carolus Borromeo; rechts Bonaventura, Thomas, Norbertus en Ludovicus). De luiken hebben aan binnenzijde geschilderde houten panelen met taferelen uit het leven van Sint Martinus (links zijn bisschopswijding en de schenking van de helft van zijn mantel aan een bedelaar; rechts het mirakel van de omver gehakte boom en zijn dood).

Het kastretabel werd samen met het altaar (6) door pastoor Callens bij Karel Beyaert te Brugge besteld en het werd door welwillende parochianen betaald. Samen met de brandglasramen in de koorsluiting en de neogotische koorbanken vormt het altaar een waardevol neogotisch geheel. Het is te beschouwen als onroerend door ornamentele bestemming en door wilsbestemming. Het versterkt de ornamentale waarde van de kerk.

In het koor staan twee **koorgestoelten** (27 & 28), gedateerd in 1864. Deze aan noordzijde heeft drie zitplaatsen, deze aan zuidzijde twee. De fronten en hoog opgaande ruggen van beide koorgestoelten hebben fijn gesculpteerde lancetten met maaswerk.

Samen met de brandglasramen in de koorsluiting en het neogotische hoofdaltaar vormende koorgestoelten een waardevol neogotisch geheel. Ze zijn te beschouwen als onroerend door ornamentele bestemming. Ze versterken de ornamentele waarde van de kerk, in casu het hoogkoor.

Koorgestoelten

3.3.4 NOORDTRANSEPT

In het laat renaissance portiekaltaar Heilige Barbara zit een monumentaal **schilderij op paneel** (29) die de kruisdragende Jezus met Heilige Veronica voorstelt. Over dit schilderij is weinig geweten. Het wordt gesitueerd tussen de late 16de en de vroege 17de eeuw. Het is onroerend door ornamentele bestemming, als onderdeel van het Barbara altaar.

Boven het laat renaissance portiekaltaar Heilige Barbara staat een polychroom eikenhouten **beeld** dat de **Heilige Barbara** (30) voorstelt. Ze houdt een zwaard voor zich uit en naast haar linker been is een toren gesculpteerd. Over dit beeld is weinig geweten. Het is onroerend door ornamentele bestemming, als onderdeel van het Barbara altaar.

3.3.5 ZUIDELIJKE ZIJBEUK

Tegen de zuidgevel van de zuidelijke zijbeuk hangt bijna tegen de westgevel van de kerk een **beschilderd paneel** dat de **bisschopswijding van Sint Martinus** (31) als bisschop van Tours voorstelt. Het werk vertoont kenmerken van de school van Otto Venius en kan worden gesitueerd in het begin van de zeventiende eeuw. Volgens een kerkbeschrijving uit 1867 zou het schilderij eerder de bisschopswijding van Sint Elooi voorstellen. Het zou het middenluik zijn van een voormalig altaar, gebouwd tegen de noord- of zuidwestelijke vieringpijler, en dat weggenomen werd bij de bepleistering van de kerkgewelven³⁰.

Het werk is te beschouwen als onroerend door ornamentale bestemming. Het versterkt de ornamentale waarde van de kerk.

3.3.6 ZIJBEUKEN EN TRANSEPTEN

In zijbeuken en transepten hangt de **veertiendelige kruisweg** (I tot XIV), tussen 1859 en 1863 door de leperse kunstenaar François Böhm (1801-1873) geschilderd. De veertien staties zijn geschilderd op doek en ingelijst in een verguld kader met afgeronde bovenhoeken. De lijsten zijn getopt met hogels en een gelobd kruis. Elke statie is onderaan op de lijst voorzien van een opgetimmerd bord waarop het nummer en het woord "statie".

De kruisweg wordt voor het eerst in juli 1859 vermeld in het tijdschrift *Le Propagateur*. Tijdens een atelierbezoek bewondert de journalist twee ingelijste staties - de eerste is reeds volledig afgewerkt - alsook de ontwerpen van de overige staties, alle bedoeld voor de Sint-Martinuskerk in Westvleteren. In juni 1860 volgt in hetzelfde tijdschrift een tweede artikel over de kruiswegstaties. De vier eerste staties hangen dan reeds in de kerk, de vier volgende worden afgewerkt. In juli 1863 meldt het tijdschrift *De Toekomst* dat de vier laatste staties van de kruisweg in het atelier van Böhm voltooid zijn en dat de eerste tien reeds ter bestemming zijn geplaatst.³¹

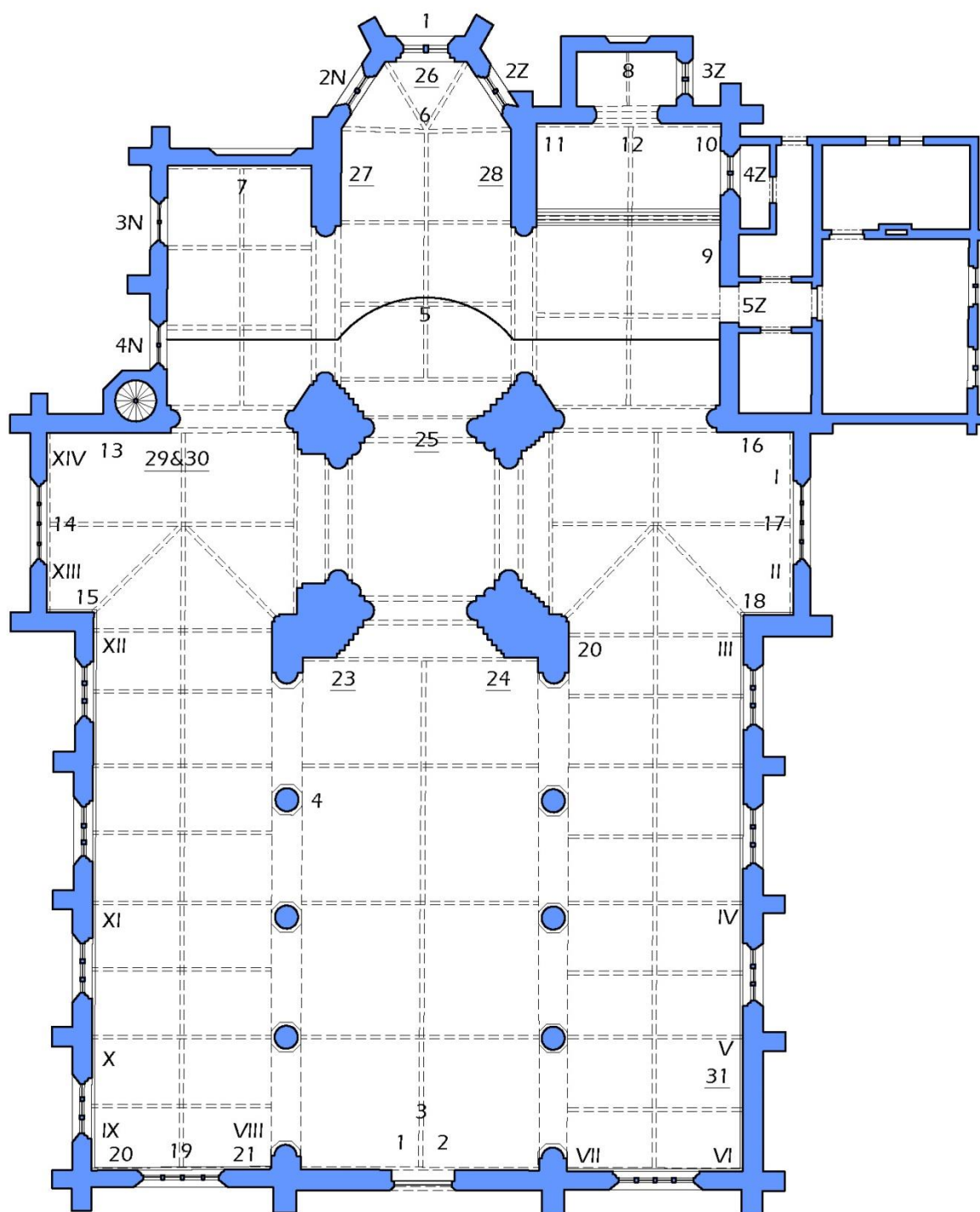
De veertiendelige kruisweg is te beschouwen als onroerend door ornamentale bestemming en door wilsbestemming. Ze versterkt de ornamentale waarde van de kerk.

30 Oudste gepubliceerde vermelding met toeschrijving aan de school rond Otto Venius in 1848: F.V. (Vandeputte), West-Vleteren, in: *Annales de la Société d'Emulation*, tome V, 2me série, 1847, blz. 232. Identificatie als bisschopswijding van Sint Elooi en deel van een voormalig drieluik boven een altaar tegen een vieringpijler door F.V. (Vandeputte), La vallée de l'Yser, in: *Annales de la Société d'Emulation*, troisième série tome 2, 1867, blz. 107-108.

³¹ Alle verwijzingen in deze paragraaf : Jan Dewilde, *François Böhm (1801-1873)*, leper, 2002, blzn. 40-45. Oorspronkelijk was de kruisweg aan ene Desiré Böhm uit leper toegeschreven.

links : statie 5 Simon van Cyrene helpt Christus het kruis dragen
rechts : statie 8 Christus troost de vrouwen

Legende

- 1 → 4N → 5Z glasramen (buitenzijde gebouw)
- 1 → 22 vaste interieurelementen
- 23 → 31 cultuurgoederen
- I → XIV kruisweg François Böhm

plan van de kerk met de locatie van de glasramen, de bouwkundige erfgoedelementen, de vaste inteieurelementen en de cultuurgoederen. Nummering zoals in de tekst.

3.4 DIAGNOSENOTA

3.4.1 METSELWERK

De toestand van het metselwerk is over het algemeen bevredigend te noemen. Slechts een vrij beperkt aantal probleempunten worden waargenomen.

3.4.1.1 TOREN

binnenzijde

Het torenmetselwerk in de kerk is in goede staat, op enkele smalle barstjes na, hoofdzakelijk ter plaatse van de aansluitingen met de lagere kerkgedeelten. Het metselwerk aan de binnenzijde in de eerste torenverdieping is uit ijzerzandsteen, de tweede en derde torenverdiepingen zijn volledig in baksteen opgetrokken. Deze metselwerken zijn in goede staat van bewaring.

buitenzijde

Het baksteen parement van de torenromp is lokaal beperkt verweerd. Nazicht en herstelling gebeurden tijdens de eerste restauratiefase in 2002. Bij de restauratie van de toren in 2002 werden cementeringen aan de binnenzijde van de wandeling afgehakt en vervangen door een kalkbepleistering.

3.4.1.2 KERKGEBOUW

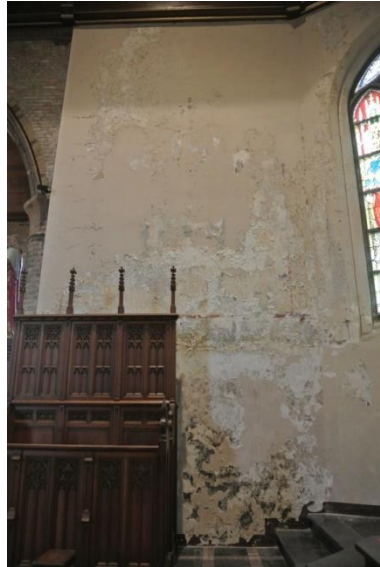
binnenzijde

Net zoals in de toren zijn minstens twee onderscheiden bouw- en restauratiecampagnes in het binnenmetselwerk waarneembaar. Het opgaand werk is uitgevoerd in handgevormde gele baksteen, waarop steeds sporen van ontleistering te zien zijn. Bepaalde decoratief uitgewerkte metselwerken, zoals de pijlerkapitelen en spitsboogprofileringen zijn op een later tijdstip heropgebouwd uit geschuurde mechanisch gevormde baksteen.

De zuidelijke, westelijke en noordelijke buitenmuren van zijbeuken en middenschip en de westelijke buitenmuren van de transepten zijn aan binnenzijde tot op een hoogte van 2,60 m bekleed met een voorzetmuur van halfsteense dikte, gemetseld in geëmiteerd kruisverband. Tussen deze muur en de eigenlijke gevelmuren is een geventileerde spouw van een viertal cm breedte. Buiten het verbergen van mogelijks esthetisch storende stijgvochtplekken in het muurwerk, ontgaat de efficiëntie van deze ingreep ons volledig.

Op beperkte plaatsen in de kerk worden lichte verkleuringen en zoutuitbloeiingen in het metselwerk waargenomen. Deze lijken hoofdzakelijk veroorzaakt door inmiddels herstelde waterinfiltraties afkomstig van lekken in de dakgoten en de regenwaterafvoeren.

Slechts in het hoogkoor is het metselwerk gepleisterd en geschilderd. Ten gevolge van lekken in de goot boven de noordelijke koorwand was een gedeelte van het wandoppervlak helemaal pokdalig geworden. Na wegborstelen van de grofst vervormde olieverfkorsten zijn restanten van de voormalige neogotische beschildering van het hoogkoor zichtbaar geworden.

Gepleisterde wand in hoogkoor

buitenzijde

Het natuursteenmetselwerk van de westelijke middenschipgevel en van de rondlopende kerkplint is in bevredigende staat. Het beperkt en verspreid uitvallen van voegwerk is uiteindelijk als normaal te beschouwen, gezien de relatieve vormeloosheid van de gebruikte bouwstenen. Dit leidt immers tot onregelmatig voegwerk met zeer brutale overgangen tussen dikke en dunne voegen, c.q. diepe en ondiepe voegmassa's.

Alle metselwerken lijken constructief in goede staat te verkeren. Scheuren in de spitsboogvormige druiplijsten boven de zijbeukvensters in de zuidgevel van de tweede en derde kerktravee werden tijdens het voorjaar 2014 hersteld als noodinterventie tijdens de uitvoering van de restauratiewerken fase 3.

In de kerk zijn in beperkte mate sporen van bewegingen waarneembaar, ter hoogte van de smeedijzeren trekstaven tussen de eerste en tweede traveeën. Opvallendst hierbij is de gedeeltelijk ingetrokken ankerschietter aan de noordzijde van de middenbeuk en een lichte vervorming van de houten gewelfaanzet aan noordbeukzijde. Aan het gerestaureerde voegwerk en de gewelfaanzetten ter plaatse van de ankerstaven kan vermoed worden dat dit probleem een inmiddels gestabiliseerd oud zeer is. Detailonderzoek blijft echter aangewezen.

Grondig en gedetailleerd stabiliteitsonderzoek van het metselwerk onder de koorgewelven dient uitgevoerd te worden. De drie naast elkaar gebouwde koren zonder balken of ankers voor opvang

van de spatkrachten, zijn minstens als merkwaardig te bestempelen³². Nochtans lijkt alle metselwerk aldaar in goede staat van bewaring te zijn, zowel aan buiten- als aan binnenzijde.

sacristie

Er waren altijd al vochtproblemen in de westelijke topgevel van de sacristie. Deze gevel werd reeds aangepakt tijdens de eerste fase van de restauratiewerken. Vervolgens werden in 2014 injecties tegen stijgvocht uitgevoerd en een gedeelte van de binnenbepleistering hernomen tijdens de werken fase 3.

3.4.2 GEVELSLUITINGEN

3.4.2.1 SPITSBOOGVENSTERS

De vensteropeningen zijn alle ingevuld met niet-gebrandschilderde blanke glas-in-loodpanelen, in het metselwerk vastgezet middels bronzen burgijzers en bindroeden. Al deze vensters verkeren in goede staat van bewaring.

Verscheidene kerkvensters (hoogkoor en nevenkoren noord en zuid) waren vroeger ingevuld met figuratieve neogotische brandglasramen, weggenomen bij de restauratie van 1971-73 en teruggevonden tijdens de voorbereiding van het lopende restauratiedossier. Inmiddels werd besloten om alle teruggevonden glasramen terug te plaatsen. Deze van het hoogkoor werden reeds gerestaureerd en herplaatst in 2002, tijdens de tweede kerkrestauratiefase. Bedoeling is om de overige ramen te herplaatsen tijdens de volgende restauratiefasen.

3.4.2.2 HOUTEN SCHRIJNWERK

Het schrijnwerk is in vrij goede staat en wordt regelmatig onderhouden.

3.4.3 TIMMERWERKEN EN KAPCONSTRUCTIES

Wegens hun relatieve hoogte in het dak, op niveau van de hanenbalken boven de tongewelven, zijn de kerkzolders moeilijk begaanbaar. Er kan nergens recht gestaan worden en er zijn geen loopbruggen of -planken aangebracht.

De torenverdiepingen en de spits zijn bereikbaar middels vaste eikenhouten laddertrappen (eerste en tweede torenverdieping) en vaste eikenhouten ladders (derde torenverdieping en spits). Alle ladders werden tijdens de eerste restauratiefase in 2002 nagezien en hersteld. Het timmerwerk in de toren werd tijdens die zelfde fase gerestaureerd.

De daksporen werden bij de restauratie in 1971-73 waar nodig versterkt middels aangenagelde grenenhouten planken. Deze planken lijken ogenschijnlijk slechts geplaatst in functie van het verkrijgen van vlakke dakvlakken. Ze lijken geen rekening te houden met het duidelijk minder rechthoekige verloop van de sporen.

De houtstructuren zijn lokaal aangetast door insecten, hoofdzakelijk kleine knaagkever (*Anobium punctatum*) en klopkever (*Xestobium rufovillosum*).

³² Over enkele constructieve aspecten van houten tongewelven zonder trekbalen zie H. Janse, *Houten kappen in Nederland. 1000-1940*, Delft, 1989, blz. 189-190.

3.4.4 DAKBEDEKKINGEN

De dakbedekkingen zijn in goede staat van onderhoud. Tijdens de laatste restauratiefase werden verweerde en gebroken leien vervangen en werden ladderhaken in de dakbedekkingen geplaatst. Tijdens deze werken werden eveneens alle goten en hemelwaterafvoeren vervangen. De vlakke dakbedekking van de sacristie werd hierbij eveneens heruitgevoerd.

De bestaande bliksembeveiligingsinstallatie is beperkt tot de aarding van de torenspits. Het verslag van een onaangekondigde en ongevraagde inspectie door bvba Heleblitz op 15 januari 2016 besluit dat de installatie niet conform is. Het werd aangevuld met een offerte voor 10.696,79€ excl. btw aan uit te voeren werken³³.

3.4.5 INTERIEURAFWERKINGEN

3.4.5.1 VLOEREN

De vloeren zijn in goede staat van bewaring. Een beperkt aantal Basecles tegels vertoont schade.

3.4.5.2 HOUTEN GEWELVEN

De eikenhouten gewelfbebordingen zijn in vrij goede staat van bewaring. Hier en daar staat een voeg open en zijn er beperkt verkleuringen waar te nemen ten gevolge van eerdere waterinfiltraties.

3.4.5.3 WANDAFWERKINGEN

Slechts de abscis van het hoogkoor is bepleisterd. Aan noordzijde is de bepleistering ernstig aangetast door eerdere lekken in de dakgoten.

3.4.6 INTERIEURELEMENTEN

3.4.6.1 PORTAAL - DOKSAAL

Het **portaal** (1) en het **doksaal** (2) zijn in goede staat van bewaring en onderhoud. Ze werden nog nagezien en waar nodig versterkt bij de afwerking van de orgelrestauratie in 2011. Toen werden de drieëntwintig beelden (Christus, de twaalf apostelen, kerkvaders en musicerende engelen) voor de laatste maal weggenomen om ze te reinigen en te boenen. Het **orgel** (3) is in goede staat en wordt wekelijks bespeeld.

3.4.6.2 MIDDENSCHIP

De **preekstoel** (4) is in slechte staat van bewaring. Het klankbord is aan het uitzakken, waarschijnlijk ten gevolge van het verweren van een centraal door de pijler geschoven draagbalk. Hierdoor is het volutenspel dat het heiligenbeeld draagt aan het vervormen. Het Sint-Michielsbeeld, dat dreigde om te vallen, werd door de vzw Monumentenwacht weggenomen en in de sacristie geplaatst³⁴.

Voornamelijk ter plaatse van de overgang tussen de eikenhouten delen en de steenachtige achter- en

³³ De inspectie is totaal onaangekondigd en ongevraagd gebeurd. Niemand van de kerkfabriek noch de ontwerpers waren er van op de hoogte gebracht. Misschien was ze eerder bevolen door de vakspecialisten beveiliging van Onroerend Erfgoed?

³⁴ bij het wegnemen van het beeld werd het gezicht van de heilige teruggevonden boven op het klankbord. Het is zo dat de verlijming van een stukje van deze sculptuur, die toevallig het gezicht van de Heilige voorstelde, indertijd naar beneden gevallen was. Iedereen dacht dat het door een attente kerkganger meegenomen was.

ondergrond is er lokale aantasting door klopkever (*Xestobium rufovillosum*). Het verdient aanbeveling om eveneens de trap te verstevigen.

Preekstoel (4). Het weggenomen Sint-Michielsbeeld en insectenvraat in de bekledingen

3.4.6.3 KOOR

De deuren van de **communiebank** (5) dienen aan een grondig nazicht onderworpen te worden en waar nodig hersteld. De scharnieren er van zijn aan versteviging toe. Bepaalde plankvoegen van de geajoureerde sculptuur van de panelen staan open. Het geheel dient grondig te worden onderzocht naar aantasting door insecten. Indien nodig is de communiebank te behandelen. De bevestiging van losse onderdelen en open plankvoegen dient waar nodig te worden verbeterd.

Het gepolychromeerde natuurstenen **hoofdaltaar** (6) is in uitstekende staat van bewaring.

3.4.6.4 NOORDELIJK NEVENKOOR

Het **portiekaltaar met de Heilige Familie** (7) is in relatief goede staat van bewaring. Van het Mariabeeld is de linkerhand (met druiventros) losgekomen ten gevolge van het roesten van een doek. De hand wordt in afwachting van herplaatsing bewaard in de sacristie. Sint Jozef en het Jezuskind zijn een vinger kwijt. Detailonderzoek dient aan het licht te brengen als er in de natuursteen problemen zijn ontstaan en als de verankering van het monument in het muurwerk voldoet.

3.4.6.5 ZUIDELIJK NEVENKOOR

In het zuidelijke nevenkoor zijn vier monumentale kruiswegstaties in de muren verankerd : de Verrijzenis, deel van het **portiekaltaar** (8) tegen de oostelijke gevelmuur, **de Geseling** (9) tegen de zuidmuur, **de Doornenkroning** (10) en **de Kruisiging** (11), beide tegen de oostelijke muur voor de koornis.

De statie met de Geseling dreigde in 1997 los te komen ten gevolge van roestvorming van de inwendige smeedijzeren ankers die de constructie dragen en breuken in de consoles. Een noodherstelling werd toen door Urbain Heirbaut uit Gent uitgevoerd. Het verdient aanbeveling om de verankering van de vier staties grondig na te zien. Tijdens dit onderzoek naar restauratiebehoefte kan eveneens detailonderzoek worden gevoerd naar de identificatie van de opbouwende materialen (marmer, natuursteen, Avesnessteen, albast, ...) en de polychrome afwerking van de geheilen.

3.4.6.6 NOORDTRANSEPT

Het naalddhouten **portiekaltaar gewijd aan de Heilige Barbara** (13) is in minder goede staat van bewaring. Overal is de marmerschildering aan het opstuwen en aan het afbladderen. Het altaarblok, met de vorm van een sarcofaag, hangt sterk af naar voor. De vlampotten boven de kroonlijst zijn uit lindenhout. Beide zijn sterk aangetast door meubelkever (*Anobium punctatum*); zo is ondermeer het festoen van de linker vlampot verkruid en verdwenen.

De eikenhouten **biechtstoel** (14) lijkt in goede staat van bewaring te verkeren. Niettemin dient ze grondig te worden onderzocht naar aantasting door insecten. Indien nodig is ze te behandelen. Ook is ze na te zien op ontbrekende houten stukken en de bevestiging van losse onderdelen dient waar nodig te worden verbeterd.

3.4.6.7 ZUIDTRANSEPT

De sculptuur met **Mater Dolorosa** (16) lijkt in relatief goede staat van bewaring. Het Ionische kapiteel van de zuil links van Maria is gebroken. Detailonderzoek dient aan het licht te brengen als er in de natuursteen problemen zijn ontstaan en als de verankering van het geheel in het muurwerk voldoet.

De eikenhouten **biechtstoel** (17) lijkt in goede staat van bewaring te verkeren. Niettemin dient ze grondig te worden onderzocht naar aantasting door insecten. Indien nodig is ze te behandelen. Ook is ze na te zien op ontbrekende houten stukken en de bevestiging van losse onderdelen dient waar nodig te worden verbeterd.

3.4.6.8 NOORDELIJKE ZIJBEUK

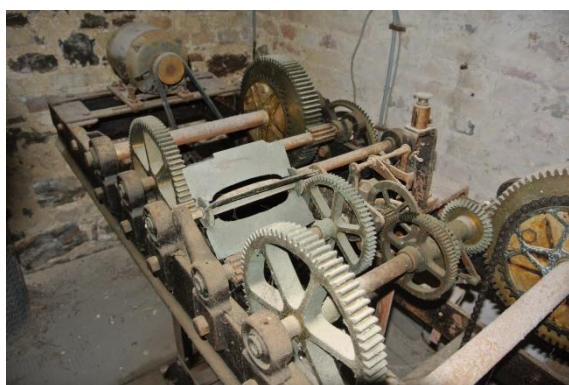
Het geelkoperen deksel van de **doopvont** (19) heeft betere tijden gehad. Het schuine kruis en een aantal ongelukkig uitgevoerde solderingen doen vermoeden dat het waarschijnlijk meer dan eens op de grond viel en moest worden bijgewerkt.

3.4.6.9 ZUIDELIJKE ZIJBEUK

Het beeld van **Sint Rochus van Montpellier** (22) lijkt in goede staat van bewaring te verkeren. Detailonderzoek dient aan het licht te brengen als er in de natuursteen problemen zijn ontstaan en als de verankering van het monument in het muurwerk voldoet.

3.4.9.10 TOREN

Het heden niet meer gebruikte, elektrisch aangedreven **mechanisch torenuurwerk** lijkt in vrij goede staat van bewaring te verkeren. De gedeeltelijk beglaasde, afgesloten kast waarin ze ingebouwd zit zal daar niet vreemd aan zijn. De gewichten ervan liggen met hun kabels op de vloer van de eerste torenverdieping.

De klokkenstoel en de **kerkklokken** zijn eveneens in goede staat van bewaring en onderhoud. Tijdens de eerste restauratiefase in 2002 werd een volledig nieuwe eikenhouten klokkenstoel gebouwd en de luidbruggen werden vernieuwd.

3.4.7 CULTUURGOEDEREN

3.4.7.1 MIDDENSCHIP

De grisailleschilderijen **Heilige Martinus** (23) en **Heilige Cornelius** (24) lijken in goede staat van bewaring te verkeren. Het verdient aanbeveling om beide doeken te onderzoeken naar verzwakkingen, loslatende polychromie, vuilophopingen aan achterzijde en toestand van de spieramen.

3.4.7.2 VIERING

Het **triomfkruis** (25) is samengesteld uit polychroom beschilderd hout. Tot op vandaag is onbekend hoe de opbouw ervan is en welke delen ervan de oudste zouden kunnen zijn. Mogelijks gaat het om een middeleeuws Christusbeeld dat tegen een jonger kruis werd bevestigd. Het verdient aanbeveling om het aan een gedetailleerd onderzoek te onderwerpen. Dit zal de toestand van de ophanging, de sanitaire toestand van het hout en de hechting van de polychromie evalueren. Mogelijks kan er gezocht worden naar sporen van bewaarde oude polychromie.

3.4.7.3 HOOGKOOR

Het eikenhouten **kastretabel met sculptuur en beschilderde luiken** (26) is in goede staat van bewaring. Niettemin dient het grondig te worden onderzocht naar aantasting door insecten. Indien nodig is het

te behandelen. Ook is ze na te zien op de bevestiging van losse onderdelen zoals de beelden, die waar nodig dient te worden verbeterd.

De **koorgestoelten** (27 & 28) verkeren in goede staat van bewaring. Niettemin dienen ze grondig te worden onderzocht naar aantasting door insecten en indien nodig behandeld.

3.4.7.4 NOORDTRANSEPT

Het **schilderij op paneel** (29) dat de kruisdragende Jezus met Heilige Veronica voorstelt, ingebouwd in het portiekaltaar Heilige Barbara, is in slechte staat van bewaring. De lijmnaden zijn op verschillende plaatsen gelost, lacunes werden overschilderd zonder ze voorafgaandelijk in te vullen, overal in de picturale laag zitten verkleurde retouches en de vernislaag is op verschillende plaatsen blind geslagen. Ook doen er zich opstuwingen voor, die de picturale laag tot op de preparatielaag doet wegspringen. Een grondige restauratie dringt zich op.

Het **beeld van de Heilige Barbara** (30) is in goede staat van bewaring,

3.4.7.5 ZUIDELIJKE ZIJBEUK

Het schilderij met de **bisschopswijding van Sint Martinus** (31) is in slechte staat van bewaring. In de linker onderhoek van het schilderij is zwamaantasting ontstaan, waardoor voornamelijk de lijst aldaar is verzwakt en ingedrukt. De zes lijmnaden in het paneel zijn allemaal losgelaten. Plaatselijk is het paneel aangetast door klopkewer (*Xestobium rufovillosum*) en door meubelkever (*Anobium punctatum*), maar vermoedelijk zijn de aantastingen niet meer actief. Op verschillende plaatsen in de vernis blindgeslagen en vergeeld. Oude lacunes werden overschilderd. De picturale laag is echter stabiel. Een grondige restauratie dringt zich op.

3.4.7.6 ZIJBEUKEN EN TRANSEPTEN

De bewaringstoestand van de **veertiendelige kruisweg** door François Böhm is wisselend. Doorgaans hangen de doeken slap en zit er vuil tussen doek en spieraam. De picturale laag van de meeste schilderijen stuwt op, wat leidt tot verfverlies, craquelures en afschilferingen. Daarenboven wordt per statie als bijkomend schadebeeld vastgesteld :

- Statie 1 nummerbord en ornament rond kruis verdwenen
- statie 2 nummerbord en ornament rond kruis verdwenen
- statie 3 nummerbord en ornament rond kruis verdwenen, oppervlakteschimmels in de craquelures
- statie 8 de vergulde lijst werd plaatselijk bruin overschilderd, bovenaan is een deel van de ornamenten bij het kruis afgebroken, zes rozetten in de lijst zijn uitgevallen
- statie 9 het verguldsel van de lijst stuwt op
- statie 10 een rozet uit de lijst is uitgevallen en het verguldsel is weggesleten door poetsen, blindgeslagen vernis op het blauwe kleed
- statie 11 drie rozetten uit de lijst zijn uitgevallen en het verguldsel is weggesleten door poetsen, blindgeslagen vernis op het blauwe kleed
- statie 12 drie rozetten uit de lijst zijn uitgevallen, het doek is onderaan horizontaal gescheurd, met verlies van de picturale laag rond de scheur
- statie 13 het verguldsel van de lijst stuwt op
- statie 14 het verguldsel van de lijst stuwt op; de vernislaag is blindgeslagen.

3.4.8 VEERMUIZENPROBLEMATIEK

De kerk heeft zeer ernstig te lijden van een of meerdere kolonies vleermuizen. Tijdens het zomerseizoen worden dagelijks en overal in de kerkruimte uitwerpselen (keutels en urineplekken) aangetroffen. Op de zwarte natuursteenvloeren leiden de urineplekken tot ronde, wit verkleurende vlekken die het uitzicht ervan flink aantasten en die nauwelijks te verwijderen zijn. Het geboende meubilair wordt enigszins beschermd, in die zin dat het opwrijven van het boenwerk de meeste plekken doet verdwijnen. Op termijn kan echter schade optreden.

traptrede voor de communiebank. Elke witte vlek op de hardsteen is een urineplek

Vermoed wordt dat de vleermuizen zich overdag schuil houden in de ruimtes tussen het houten tongewelfbeschoot en de restanten van de gepleisterde tongewelven er boven.

Onderzoek naar de vleermuizenpopulatie dringt zich op. Alleen al om redenen van salubriteit dienen de vleermuizen gedetermineerd te worden; bepaalde vleermuissoorten kunnen immers gezondheidsproblemen veroorzaken.

Misschien zal het mogelijk zijn om door eenvoudige bouwkundige ingrepen de populatie(s) binnen de kerk te verplaatsen naar minder storende kerkgedeelten, zoals de westelijke uiteinden van de zijbeuken. Indien dit niet mogelijk zou zijn, dan zal er een protocol dienen te worden opgemaakt voor het regelen van de samenleving tussen mens en dier (intensiteit van het poetsen, poetsmethodes en – producten, afschermen van bepaalde inventarisstukken, ...).³⁵

³⁵ Interessante informatie kan worden gevonden in het werk *bats in churches: a management guide*, Natural England Technical Information Note TIN043, uitgegeven in 2008. De publicatie kan worden gedownload op http://www.bats.org.uk/publications_detail.php/296/bats_in_churches_a_management_guide_natural_england

4. BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN

De Sint-Martinuskerk werd op 20.02.1939 beschermd omwille van haar artistieke, oudheidkundige en historische waarde.

artistieke waarde

De artistieke waarde kan op tweeërlei manieren worden beschouwd. Enerzijds is er de artistieke waarde van het gebouw, anderzijds is er de artistieke waarde van haar interieurelementen en haar cultuurgoederen.

De artistieke waarde van het kerkgebouw ligt in haar eenvoudig leesbare stijlzuiverheid, als representatief model van hallenkerk met vieringtoren, typisch voor de parochiekerken in deze uithoek van de provincie.

De artistieke waarde van de interieurelementen en cultuurgoederen ligt in de belangrijke zeventiende-eeuwse onderdelen van haar inboedel, zoals het noordelijk portiekaltaar (7), de monumentale kruiswegstaties in het zuidelijk nevenkoor (8, 9, 10, 11), het portiekaltaar gewijd aan Sint-Barbara (13), de Mater Dolorosa (16) het Sint-Rochusbeeld (22) en de biechtstoelen (14, 17). Deze hebben daarenboven in hun geheel een belangrijke ensemblewaarde, als getuigen van de triomfantelijke herinrichting van parochiekerken tijdens de contrareformatie. De 18de-eeuwse toevoegingen, zoals de communiebank (5) en de preekstoel (4) versterken de artistieke en ensemblewaarden van de kerkinventaris. Het is terecht dat over de kerk geschreven werd dat “er waarschijnlijk in de ganse provincie geen landelijk bedehuis is waarin zoveel kunstwerken bewaard werden, dan dit van Westvleteren”³⁶.

historische waarde

De historische waarde van de Sint-Martinuskerk zit vooral in de opeenvolgende bouwcampagnes die in het gebouw afleesbaar zijn. Niet in het minst zijn er de veldsteenresten van de Romaanse kerk met basilicaal grondplan, die in de loop van de geschiedenis uitgebouwd werden tot een gaaf model van hallenkerk met vieringtoren. Vervolgens zijn er de negentiende-eeuwse bouw- en restauratiecampagnes, die de kerk een bijna stijlzuiver en eenvoudig leesbaar uitzicht verleenden.

De historische waarde van de interieurelementen en de cultuurgoederen ligt in de lange bouw- en verbouwingsgeschiedenis en in de eenvoudige vaststelling dat alle elementen uit de diverse stijlperiodes samen hebben tot een gaaf uitziend en boeiend interieur.

oudheidkundige waarde

Onder de oudheidkundige waarden kunnen worden beschouwd de archeologische waarden van het bedehuis, met een waarschijnlijk weinig verstoorde ondergrond, waarin de evolutie van het kerkgebouw ongetwijfeld goed leesbaar bewaard werd. Ook is er de half ondergrondse crypte, zeldzame getuige van een vervlogen bouwtraditie.

socio-culturele waarden

De eredienstfunctie van de Sint-Martinuskerk bleef behouden en de kerk is de kern van de parochiale werking. De Sint-Martinuskerk is daarnaast nauw verweven met het socio-culturele leven van Westvleteren. Ze vormt het middelpunt van de historische dorpskern van Westvleteren en is van op grote afstand waarneembaar.

³⁶ eigen vertaling, citaat van F.V. (Vandeputte), West-Vleteren, in: Annales de la Société d'Emulation, tome V, 2me série, 1847, blz. 230.

waardenstelling van de erfgoedelementen

	ERFGOEDELEMENTEN	Nr.		WAARDEN- STELLING	OPMERKINGEN
<u>3.2.1</u>	<u>vloeren</u>				
	vloertegels baseclesmarmar		bouwk. erfgoedelement	hoog	
	treden en opstanden blauwe hardsteen		bouwk. erfgoedelement	hoog	
	marmervloeren in de koren		bouwk. erfgoedelement	hoog	
<u>2.2</u>	<u>kleurstelling kerk</u>				
	hedendaagse kleurstelling		bouwk. erfgoedelement	laag	zichtbaar baksteenmetselwerk – iets hogere erfgoedwaarde in het contrast met het hoogkoor bindend element tussen de kerkruimte in zichtmetselwerk en het rijk versierde neogotische hoofdaltaar
	neogotische kleurstelling in hogkoor		bouwk. erfgoedelement	hoog	
	eikenhouten bebording		bouwk. erfgoedelement	hoog	
	gewelven		bouwk. erfgoedelement	hoog	
	geschilderde hoofden		bouwk. erfgoedelement	zeer hoog	zeldzaamheidswaarde uniek bewaard ensemble – reeds gedeeltelijk herplaatst
	gewelfaanzet middenbeuk		bouwk. erfgoedelement	zeer hoog	
<u>3.2.3</u>	<u>glas-in-loodramen</u>		bouwk. erfgoedelement	zeer hoog	
<u>3.2.4.1</u>	<u>portaal - doksaal</u>				
	portaal	1	vast interieurelement	hoog	
	doksaal	2	vast interieurelement	hoog	
	bescherm d Ureel orgel	3	vast interieurelement	zeer hoog	zie afzonderlijke beschrijving in bijlage
<u>3.2.4.2</u>	<u>middenschip</u>				
	preekstoel	4	vast interieurelement	zeer hoog	
<u>3.2.4.3</u>	<u>koor</u>				
	communiebank	5	vast interieurelement	zeer hoog	
	hoofdaltaar	6	vast interieurelement	hoog	
<u>3.2.4.4</u>	<u>noordelijk nevenkoor</u>				
	Noordelijk portiekaltaar	7	vast interieurelement	zeer hoog	
<u>3.2.4.5</u>	<u>zuidelijk nevenkoor</u>				
	portiekaltaar	8	vast interieurelement	zeer hoog	
		9,10			
	kruiswegstaties	11	vast interieurelement	zeer hoog	
	vloerzerk	12	vast interieurelement	hoog	
<u>3.2.4.6</u>	<u>noordtransept</u>				
	portiekaltaar H.Barbara	13	vast interieurelement	zeer hoog	
	biechtstoel	14	vast interieurelement	zeer hoog	
	memorieplaat de Guisne	15	vast interieurelement	hoog	
<u>3.2.4.7</u>	<u>zuidtransept</u>				
	Mater Dolorosa	16	vast interieurelement	zeer hoog	
	smeedijzer hek er rond	16	vast interieurelement	hoog	
	biechtstoel	17	vast interieurelement	zeer hoog	
	grafplaat Smaegghe	18	vast interieurelement	hoog	
<u>3.2.4.8</u>	<u>noordelijke zijbeuk</u>				
	doopvont	19	vast interieurelement	hoog	
	smeedijzer hek er rond	19	vast interieurelement	hoog	belangrijk als afsluiting doopkapel
	grafplaat de Lecher	20	vast interieurelement	hoog	
	grafplaat Francisci	21	vast interieurelement	hoog	
<u>3.2.4.9</u>	<u>zuidelijke zijbeuk</u>				
	Beeld Sint-Rochus	22	vast interieurelement	zeer hoog	
<u>3.2.4.10</u>	<u>toren</u>				
	torenuurwerk		vast interieurelement	matig	modern elektrisch horloge, ingebracht na bescherming
	klokkenstoel en kerkklokken		vast interieurelement	hoog	
<u>3.2.4.10</u>	<u>toren</u>				
	klokken		vast interieurelement	hoog	overleefden twee wereldoorlogen

waardenstelling van de cultuuroederen

	ERFGOEDELEMENTEN	Nr.		WAARDEN- STELLING	OPMERKINGEN
<u>3.3.1</u>	<u>middenschip</u>				
	grisailleschilderij Sint-Martinus	23	cultuurgoed	matig	ornamenteel en wilsbestemming – vult het anders lege vlak tussen gewelf en viering naast centraal venster
	grisailleschilderij Sint-Cornelius	24	cultuurgoed	matig	ornamenteel en wilsbestemming – vult het anders lege vlak tussen gewelf en viering naast centraal venster
<u>3.3.2</u>	<u>viering</u>				
	triomfkruis	25	cultuurgoed	zeer hoog	ornamenteel en historisch – mogelijks te dateren vóór de beeldenstorm
<u>3.3.3</u>	<u>hoogkoor</u>				
	kastretabel op hoofdaltaar	26	cultuurgoed	hoog	ornamenteel en wilsbestemming – vormt geheel met altaar
	koorgestoelten	27,28	cultuurgoed	hoog	ornamenteel – versterken neogotisch geheel van het hoogkoor
<u>3.3.4</u>	<u>noordtransept</u>				
	schilderij Jezus & Veronica	29	cultuurgoed	zeer hoog	ornamenteel – onlosmakelijk met altaar 13
	beeld Heilige Barbara	30	cultuurgoed	zeer hoog	ornamenteel – vult nis boven altaar 13
<u>3.3.5</u>	<u>zuidelijke zijbeuk</u>				
	schilderij Sint-Martinus	31	cultuurgoed	zeer hoog	ornamenteel en wilsbestemming
<u>3.3.6</u>	<u>zijbeuken en transepten</u>				
	veertiendelige kruisweg	I tot XIV	cultuurgoed	hoog	ornamenteel en wilsbestemming

Zie ook de locatie van de elementen op het plan bladzijde 47.

5. VISIE OP HET BEHEER VAN DE SINT-MARTINUSKERK

5.1 BEHEERSDOELSTELLINGEN

De hoofddoelstelling van het toekomstig beheer van de Sint-Martinuskerk is het herstellen en behouden van de hierboven beschreven erfgoedwaarden, met name de historische, de artistieke en de oudheidkundige waarden.

De Sint-Martinuskerk is en blijft een parochiekerk. Bij het beheer zal dan ook rekening gehouden worden met haar functie als bedehuis van de parochiale gemeenschap. De drie Vleterse parochiekerken zijn samengevoegd tot een pastorale eenheid. Deze laatste besliste om de drie parochiekerken te behouden voor de eredienst, met occasioneel multifunctioneel gebruik. Gewone erediensten gaan in Westvleteren door op zondag en donderdag ochtend. Voor specifieke erediensten kan per jaar worden gerekend met gemiddeld twee huwelijken, tussen 12 en 15 dopen en een 15tal begrafenissen.

Er wordt beoogd om de erfgoedwaarden maximaal te consolideren en afleesbaar te maken in het volledige monument. Bij de restauratie en het verdere beheer van de kerk wordt met de volgende zaken rekening gehouden:

- respect voor de parochiale geloofsgemeenschap en de functie van de kerk als bedehuis
- respect voor de historische kern van de kerk, alsook voor de latere toevoegingen met cultuur- en architectuurhistorische erfgoedwaarden
- respect voor de oorspronkelijke en de historische aanpassingen aan de indeling van het grondplan en de opstanden
- respect voor originele ambachtswijzen, bouwmaterialen en kleuren.

5.2 NEVENDOELSTELLINGEN

Voor niet-liturgische activiteiten kan in de Sint-Martinuskerk worden gerekend op een twee tot zes concerten per jaar, regelmatige koorrepetities, tentoonstellingen en de openstellingen op Erfgoeddag en Open Monumentendag. Hiervoor zijn geen aanpassingen aan de infrastructuur noodzakelijk.

6. OPSOMMING VAN DE WERKZAAMHEDEN

6.1. INSTANDHOUDINGSWERKEN

Onder deze werken nemen we het onderhoud van de centrale verwarming, de kerkverlichting en de geluidsversterking.

Op korte termijn zijn voor deze zaken geen werken voorzien. Hun onderhoud wordt gefinancierd met de eigen middelen van de kerkfabriek.

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
instandhoudingswerken Kerkfabriek			
onderhoud centrale verwarming		X	X
onderhoud geluidsinstallatie		X	X
onderhoud verlichting (m.i.v. eventuele vervanging gloei- en halogeenlampen door LED in zelfde plaats of toestellen)		X	X

6.2. VOLGENDE RESTAURATIEFASEN VAN HET LOPENDE DOSSIER

In een of meer volgende restauratiefasen – afhankelijk van de beschikbare budgetten – zullen de teruggevonden brandglasramen in hun oorspronkelijke vensteropeningen worden teruggeplaatst. Deze werken zouden moeten gebeuren met één of meer erfgoedpremies volgens de uitgebreide procedure.

In een volgende fase kan het interieur van het hoogkoor worden aangepakt. Hierbij worden de door waterinfiltraties aangetaste zijmuren van het hoogkoor gerestaureerd. Detailonderzoek van de polychromie in de noord- en zuidmuren – uit te voeren als voorafgaande studie – zal uitmaken als deze kan worden gerestaureerd of als deze dient te worden heruitgevoerd. Aansluitend kunnen de wanden van de abscis in een passende steunkleur worden herschilderd. De aanwezigheid van overschilderde polychromie aldaar is uiteraard niet uit te sluiten.

Aansluitend dienen de kapconstructies onder handen te worden genomen. De werken aldaar omvatten voornamelijk een grondige reiniging van de dakstructuren, het zeer beperkt vervangen van aangetast hout, het voorzien van loopbruggen in de zolders (in feite 'kruipbruggen', op niveau van de hanenbalken) en het nazicht van de eikenhouten gewelfbebordingen. Ook zal – indien dit mogelijk blijkt – het beheer van de vleermuizenpopulatie in dit dossier worden aangepakt.

Als volgende dossierfase kan worden voorzien in de restauratie van de gevelparementen van het kerkgebouw, met uitzondering van de toren (gerestaureerd in 2002-2003). De restauratiewerken zullen hoofdzakelijk betrekking hebben op het voegwerk van de veldstenen parementen. Ook kan er worden gedacht aan het voorzien van een waterdichte sperlaag in de muurvoeten, zodat de gemetselde voorzetwanden in de kerkruimte weggenomen kunnen worden.

In een laatste dossierfase kan worden voorzien in een beter aan de kerk aangepaste centrale verwarmingsinstallatie.

De elektrische installatie blijft hoofdzakelijk beperkt tot het voeden van de verlichtingstoestellen, de klokken, het orgel en de geluidsversterking in de kerk. De installatie werd in verschillende stadia aangepast en gemoderniseerd. Ze is echter té beperkt naar hedendaagse comfortnormen. In een laatste fase kan worden voorzien in de volledige vernieuwing van de elektrische installatie en van de

verlichting in de kerk. Hierbij kan de geluidsversterking worden aangepast en uitgebreid en kan er veiligheidsverlichting in de kerkzolders worden aangebracht.

Afzonderlijk van de eigenlijke dossieropdeling, dient te worden voorzien in de optimalisering van de bliksemafleidingsinstallatie van de kerk.

Tussen deze dossierfasen in dient werk gemaakt te worden van de dringende herstelling van de preekstoel. In principe zal dit werk voorzien worden als eerste in te dienen dossier na het goedkeuren van het beheersplan voor de kerk. Verwacht wordt dat deze werken met een standaardprocedure zullen kunnen worden uitgevoerd, daarom wordt dit dossier niet voorzien als een eigenlijke restauratiefase van de kerk, maar opgenomen in punt 6.3 hieronder.

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
<u>Volgende fasen kerkrestauratie</u>			
<u>fase 4 brandglasramen</u>			
herplaatsen brandglasramen	X		
<u>fase 5 restauratie hoogkoor</u>			
restauratie wandbepleisteringen	X		
polychromie hoogkoor	X		
herschilderen wanden abscis	X		
<u>fase 6 kapconstructies</u>			
reiniging dakstructuren	X		
beperkt vervangen aangetast hout	X		
nazicht eikenhouten bebording gewelven	X		
bouwen van loopbruggen	X		
beheersmaatregelen vleermuizen	X		
<u>fase 7 gevelrestauratie</u>			
restauratie baksteenmetsel- & voegwerk	X		
restauratie veldsteenmetsel- & voegwerk	X		
droogleggen muurvoeten	X		
evt wegname gemetselde voorzetmuren	X		
<u>fase 8 technische uitrusting</u>			
vernieuwen elektrische installatie	X		
vernieuwen verwarmingsinstallatie	X		
veiligheidsverlichting	X		
vernieuwen geluidsversterking	X		
<u>fase x bliksembeveiligingsinstallatie</u>			
conform maken met de wetgeving	X		

6.3. RESTAURATIE VAN DE VASTE INTERIEURELEMENTEN

Een aantal interieurelementen zijn aan herstelling toe. In de hierna volgende tabel worden deze werken opgesomd. Om redenen van logistiek en gelijkaardigheid worden een aantal stukken samen genomen.

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
<u>preekstoel</u>			
versterken van het klankbord	X		
terugplaatsen Sint-Michielsbeeld	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
eikenhouten meubilair (communiebank, biechtstoelen, koorgestoelten)			
versterken hang- en sluitwerk	X		
nazicht en herstel eikenhout	X		
behandeling tegen houtborende insecten	X		

<u>portiekaltaar Heilige Familie 7</u>			
vastzetten hand Mariabeeld	X		
ontbrekende vingers beelden	X		
nazicht en eventueel herstel verankeringen	X		
<u>natuurstenen kruiswegstaties 8, 9, 10, 11, Mater Dolorosa 16 en Sint-Rochusbeeld</u>			
nazicht en versterking verankeringen	X		
detailonderzoek samenstellende materialen	X		
natuursteenrestauratie als nodig	X		
fixatie resten polychromie als nodig	X		
<u>portiekaltaar H. Barbara 13</u>			
fixatie polychromie	X		
geïntegreerde retouche polychromie	X		
restauratie sculptuur	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
nazicht & herstel houtverbindingen	X		
<u>restauratie van de doopvont</u>			
herstel bronzen deksel	X		
<u>functioneel herstel van het torenuurwerk³⁷</u>	X		

6.4. RESTAURATIE VAN DE CULTURGOEDEREN

Een aantal cultuurgoederen zijn aan herstelling toe. In de hierna volgende tabel worden deze werken opgesomd.

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
<u>grisailleschilderijen H. Martinus & H.Cornelius (23 & 24)</u>			
opspannen spieramen en verwijderen vuilophoppingen achterzijde	X		
eventuele fixatie picturale lagen en retouche	X		
<u>triomfkruis (25)</u>			
nazicht en herstel hout en ophanging	X		
nazicht en restauratie polychromie	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
eventueel vrijleggen oorspr. polychromie	X		
<u>kastretabel boven hoogaltaar (26)</u>			
nazicht en herstel hout	X		
nazicht en fixatie polychromie	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
vastzetten beeldhouwwerk	X		
<u>koorgestoelten (27 & 28)</u>			
nazicht en herstel hout	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
<u>schilderij op paneel Jezus & Veronica (29)</u>			
vastlijmen lijmnaden panelen	X		
fixatie picturale lagen	X		
wegnemen storende lacunes en geïntegreerde retouche	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
vernissen	X		
<u>beeld H. Barbara (30)</u>			
nazicht en fixatie polychromie	X		

³⁷ voor zover gewenst en in geval het uurwerk enige zeldzaamheidswaarde heeft. Het uurwerk werd pas ingebouwd na de bescherming als monument.

verdelgen houtborende insecten	X		
<u>schilderij Sint-Martinus (31)</u>			
restauratie lijst (met gedeeltelijke vervanging hoek linksonder)	X		
vastlijmen lijmnaden panelen	X		
fixatie picturale lagen	X		
wegnemen storende lacunes en geïntegreerde retouche	X		
verdelgen houtborende insecten	X		
<u>kruisweg F. Böhm (I tot XIV)</u>			
opspannen spieramen en verwijderen vuilophoppingen achterzijde	X		
herstel gescheurde doeken	X		
fixatie picturale lagen	X		
schimmeldodende behandeling waar nodig	X		
wegname vernis en hervernis (minstens waar blindgeslagen)	X		
restauratie lijsten waar nodig, herplaatsen nummerborden en ornamenten	X		

6.5. ONDERHOUD VAN DE ERFGOEDWAARDEN

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating
onderhoud van de erfgoedwaarden			
onderhoud voegwerk ijzerzandsteen ³⁸		1x/5 jaar	
nazicht & onderhoud hemelwaterafvoersysteem		1x /jaar	X
nazicht & onderhoud dakbedekkingen		1x/jaar	X
behandelen timmerwerken		1x/20 jaar	
lokaal herstel glasramen bij ongeval		onmiddellijk	
onderhoud glasramen ³⁹		1x/10 jaar	
nazicht binnen- en buitenschrijnwerk (voornamelijk hang- & sluitwerk)		1x/jaar	X
herschilderen buitenschrijnwerk (oorspronkelijke kleur) ⁴⁰		1x/5 jaar	
onderhoud blusmiddelen		1x/jaar	X
onderhoud bliksembeveiliging		1x/jaar	X
onderhoud en optimalisatie van beveiligingsinstallatie; waar nodig: - toegangsbeveiliging - brandbeveiliging - diefstalbeveiliging		1x /jaar	X
lopend onderhoud klokken en luidinstallatie		1x/jaar	X
onderhoudswerken aan het orgel		1x/jaar	X
groot onderhoud van het orgel		1x/20 jaar	
boenen van houten meubilair		1x/jaar	X
opkuis bronzen elementen (doopvont)		1x/jaar	X
opkuis torenruimtes en kerkzolders		1x/5 jaar	X

³⁸ Regelmatige en beperkte onderhoudsvoegwerken zijn aan te bevelen, vooral ter hoogte van de kerkplinten. De voegspecie en -kleur dienen hierbij zorgvuldig bepaald te worden.

³⁹ panelen achter voorzetbeglazing : nazicht op breuk en verzakking panelen, aanspannen of lossen spanning raambruggen, eventuele aanpassing loodslabben schouwefect, wegnemen storende spinnenwebben, ...

⁴⁰ kleur loodmenie; NCS S3560 Y80 R

7. OPVOLGING

7.1 OPVOLGING VOOR DE AANVANG VAN DE RESTAURATIE

De Sint-Martinuskerk verkeert momenteel niet in uitzonderlijk slechte staat van bewaring en kan probleemloos als parochiekerk dienst blijven doen, zelfs tijdens de uitvoering van restauratiewerken. De huidige toestand van het gebouw en van haar inboedel worden nauwlettend door leden van de Kerkfabriek opgevolgd. Schade wordt gerapporteerd aan de ontwerper. Wanneer nodig kunnen dringende en/of tijdelijke maatregelen genomen worden om eventuele schade aan de erfgoedwaarden tegen te gaan.

De Kerkfabriek is lid van de vzw Monumentenwacht Vlaanderen. Deze instantie verzorgt regelmatige inspecties aan het gebouw en aan haar inboedel. Ook de Monumentenwacht Interieur maakte reeds een verslag op. Afsproken is dat elk binnenkomend verslag doorgestuurd wordt naar de ontwerper.

Op regelmatige tijdstippen worden overlegvergaderingen afgesproken. Deze vinden bij voorkeur plaats in de Sint-Martinuskerk. Wanneer nodig kunnen dossieronderdelen of deeldossiers in overleg voorgenomen of achteruit geplaatst worden.

7.2 OPVOLGING VAN DE RESTAURATIE

Alle dossierfasen worden uitgewerkt in nauw en regelmatig overleg met de betrokken erfgoedconsulenten van Onroerend Erfgoed. Dossiers worden slechts ingediend wanneer deze als correct opgemaakt voor uitvoering geëvalueerd zijn.

Elk dossieronderdeel zal tijdens de uitvoering van de werken scrupuleus opgevolgd worden. Dit kan gaan van (wekelijkse) werfvergaderingen over atelierversaderingen tot uitzonderlijke samenkomsten. Van elke werfvergadering of –samenkomst wordt verslag opgemaakt. Bij de oplevering wordt een eindverslag opgemaakt. De gebundelde verslagen geven voor elk dossieronderdeel of voor elke restauratiefase het verslag van de opvolging van de restauratie.

Bij grotere dossieronderdelen kan er een algemeen rapport van het dossier worden opgemaakt na beëindiging van de werken.

7.3 EVALUATIE EN ONDERHOUD: WEDERKERENDE MAATREGELEN

Het behoud en onderhoud van de erfgoedwaarden wordt geëvalueerd door de kerkfabriek van Westvleteren, in nauwe samenwerking met de ontwerper. Het agentschap Onroerend Erfgoed wordt per schrijven op regelmatige te organiseren evaluaties uitgenodigd en verslag wordt aan partijen overgemaakt.

De effectiviteit van de uitgevoerde onderhouds- en restauratiewerken zal door de vzw Monumentenwacht worden bekrachtigd of tegengesproken bij hun daarna eerstvolgende controle.

Elke startvergadering voor elk opeenvolgend (deel)dossier wordt beschouwd als samenkomst voor evaluatie van eerder uitgevoerde werken en van onderhoud van het gebouw en haar inboedel.

8. OVERZICHT VAN DE BIJLAGEN

Bijlagen	Niet van toepassing en dus niet bijgevoegd	Nummering
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		1
Lijst van geplande werkzaamheden		2
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		3
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	X	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	X	
Lijst van cultuurobjecten		4
Lijst van geplande werken aan een orgel dat dateert van na WOI	X	
Inventaris Bouwkundig Erfgoed, aangevuld met inventaris orgel		5a kerkgebouw 5b orgel
Plannen kerk		6
Inventaris Kerkfabriek 01.10.1933		7
Tabel cultuurobjecten en vaste interieurelementen, met verwijzing naar inventaris 1933 en fototheek KIK		8
bibliografie		9